

letnik V
številka

3

**jezik
in
slovstvo**

1959/1960

Jezik in slovstvo

Letnik V, številka 3

Ljubljana, 15. decembra 1959

List izhaja od oktobra do maja vsakega 15. v mesecu (osem številok)

Izdaja ga Slavistično društvo v Ljubljani

Tiska Časopisno podjetje »Celjski tisk« v Celju

Uprava je pri Mladinski knjigi v Ljubljani

Opremila inž. arh. Jakica Accetto

Ureja dr. Joža Mahnič (Ljubljana, Česnikova 28) z uredniškim odborom

Rokopise in dopise pošiljajte na njegov naslov

Naročila in vplačila sprejema založba »Mladinska knjiga« v Ljubljani,

Tomšičeva 2, poštni predal 36, telefon 21-593,

tekoči račun pri Komunalni banki v Ljubljani,

štev. 600-70/1-67

Letna naročnina 650 din, polletna 325, posamezna številka 100 din;

za dijake, ki dobivajo list pri poverjeniku, 500 din;

za tujino celoletna naročnina 1000 din

Vsebina tretje številke

F. Bezljaj Današnje stanje onomastike pri Slovanih 65

Emil Stampar Svetozar Marković 69

Martin Silvester Slovenske naloge v srednji 75

Ocene in poročila

Milena Hajnšek Celjski zbornik 1958 82

Jože Gregorič Opombe k Jurčiču VI 83

Zapiski

Prežihov Voranc Ponatisi iz Rdečega prapora 85

F. Bezljaj Zanimive besede 88

Vera Gregorač Slovenščina na ekonomskih srednjih šolah 90

Cene Kopčavar Slovenščina na srednjih tehniških šolah 91

Jakob Šolar Odgovarjati — ustrezati 93

J. Š. »Brez« v sestavi 94

J. G. Štoparica 95

Janko Moder Ne mrcvarimo jezika! 95

DANAŠNJE STANJE ONOMASTIKE PRI SLOVANIH

Letošnje leto je pomemben mejnik v razvoju slovanskega imenoslovja. Na četrtem slavističnem kongresu v Moskvi je plenum mednarodne zveze slavistov sklenil, naj se osnuje posebna slavistična onomastična sekcija, ki bi na bodočih slavističnih kongresih nastopala samostojno ter skrbela za pobude in za koordinacijo dela v posameznih slovanskih državah. Ker je onomastika najbolj razvita pri Poljaki, je Poljska akademija prevzela organizacijo in letos od 22.—25. oktobra je bila v Krakovu prva konferenca slovanskih imenoslovcev z bogatim znanstvenim sporedom. Osnovan je bil stalni mednarodni odbor slavistov imenoslovcev, ki naj bi vsaki dve leti priredil podobno konferenco, ako pa to ne bi bilo mogoče, naj bi se sestel vsaj odbor. Po Krakovu bi prišla na vrsto Praga, čez štiri leta pa bo tako slavistični kongres v Sofiji; nato bi morala katera izmed jugoslovanskih akademij organizirati takšno prireditev.

Še bolj razveseljivo pa je, da so začeli po različnih slovanskih državah, kjer imenoslovju še niso posvečali dovolj pažnje, ustanavljati posebne inštitute za onomastiko, skrbeti za vzgojo znanstvenega naraščaja in misliti celo na posebne onomastične katedre na univerzah. Nimamo še podrobnih poročil o tem, kar nastaja v posameznih državah, vendar je že tisto malo, kar vemo, dokaj optimistično. Poleg Poljakov, pri katerih so onomastične tradicije že stare in ne najdemo na poljskih univerzah profesorja lingvista, ki ne bi delal tudi v tej stroki, se v zadnjih letih razvija tudi Sofija v prvorazredno onomastično središče. Za slavistiko je važen tudi Leipzig, kjer se je pod vodstvom profesorja R. Fischerja na univerzi Karla Marxa razvil germano-slovanski onomastični inštitut, ki si je s številnimi publikacijami, znanstveno objektivnostjo in z brezhibno organizacijo dela ustvaril malodane izjemen sloves. Letos je tem zglede sledila tudi Praga, kjer so pri akademiji ustanovili poseben onomastični inštitut, medtem ko je profesor Šmilauer že leta gojil to stroko na univerzi in vzgojil vrsto delavcev. Tudi v Rusiji snujejo podobne inštitute in tudi iz ruskih strokovnih publikacij se lahko prepričamo, kako narašča zanimanje za to zanemarjeno znanstveno disciplino. Ako pomislimo, da je krakovska »Onomastica« dosedaj edini strokovni časopis za imenoslovje pri Slovanih, medtem ko je romanističnih in germanističnih že cela vrsta, moramo priznati, da smo bili na tem področju v slavistiki veliki zamudniki in je bilo že res potrebno, da smo se tega zavedeli.

Tudi pri nas v Jugoslaviji so se letos bistveno spremenili odnosi do imenoslovja. Kmalu po krakovski konferenci je medakademski svet vseh treh jugoslovanskih akademij sklical v Zagrebu dvodnevni sestanek zastopnikov akademij in deloma tudi drugih delavcev v imenoslovju. Osnovala se je nekakšna vsedrjavna onomastična komisija, ki se bo sestajala po potrebi in skrbela za koordinacijo dela. V Zagrebu so že prej organizirali širši svet za onomastiko, ki sestoji iz petnajstih filologov, zgodovinarjev, geografov, etnografov in arhivalnih delavcev, ki se ukvarjajo s tem predmetom, v inštitutu za jezik pa stalno dela šest filologov samo pri imenoslovnih nalogah. V Beogradu, kjer delajo dosedaj še v manjšem obsegu, snujejo podobno delovno središče. Tudi Slovenci smo dolžni, da ustvarimo podobno organizacijo, saj je tudi Slovenska

akademija že za ostanek letošnjega leta dobila iz zveznih sredstev sorazmerno vsoto, da lahko čimprej prične z delom.

Seveda ne smemo pričakovati, da bi organizacija dela že sama po sebi pomenila bistven napredek. Onomastika je široko področje, ki zajema poleg jezikoslovja še vrsto drugih disciplin in pomožnih ved. Zanimati pa mora v prvi vrsti lingvista. Njegov delež je najbolj potreben in tudi najbolj pomemben, tako pri zbiranju kakor pri analizah imenskega gradiva. Šele nedvomne in vsestransko preizkušene lingvistične izsledke lahko uporabijo n. pr. zgodovinarji za zgodovino kolonizacije, prav tako, kot samo enake rezultate historičnega gradiva uporabi lingvist pri svojih analizah. Za slavistično onomastiko pa bi lahko rekli, da se je po izidu Miklošičevih sintetičnih del o slovanski imenski tvornosti za pol stoletja prenehala razvijati. Miklošič je postal plot, ki se ga nihče ni upal ali ni znal preskočiti, in to je odločilno vplivalo na nadaljnjo usodo stroke. Resna lingvistika se je prenehala ukvarjati s specifično slovanskimi imenskimi problemi. V prvih desetletjih sedanjega stoletja je jezikoslovca slavista zanimala samo substitucijska fonetika in predslovski substrat. Ni slučaj, da smo ravno s področja substitucij dobili po zadnji vojni toliko sintetičnih del, naj omenim samo Trautmannove, Vasmerjeve in Skokove monografije. Še vedno so to aktualni problemi, niso pa več edini, ki privlačijo pozornost sodobnega imenoslovca.

S slovanskim imenskim fondom pa so se do nedavnega ukvarjali skoraj izključno amaterji. Pri vseh slovanskih narodih srečamo v tem času podobne pojave, kakor so bili pri nas n. pr. Žunkovič ali Markič. Vendar je težko za celotno slavistiko objektivno oceniti to obdobje prevladujočega amaterstva. Med njimi so bili tudi zelo pozitivni delavci, kakor n. pr. pri Poljakih Kozierowski ali pri nas Tuma in Badjura. Cenimo njihovo zbirateljsko delo, moramo pa biti zelo previdni, kadar hočemo uporabiti njihove izsledke. V Krakovu in v Zagrebu je bilo izrečenega marsikaj v prid amaterjem, a tudi proti njim. Prevladalo je mnenje, da je ne samo za analizo imen, ampak tudi za njihovo zbiranje na terenu potrebna solidna lingvistična izobrazba. Celo pri najbolj preprostih problemih je delo amaterjev povzročilo prav toliko zmede, kolikor je koristilo. Na zahtevnejših področjih pa so seveda popolnoma odpovedali.

Današnja slavistika se znova vrača k slovanski imenski tvornosti. Zanima jo tipologija in struktura imenskega fonda, funkcije posameznih formantov in njihov razvoj, razmerje med besedami in imeni, starost, pomen in razširjenost toponimičnih baz, njihova frekvenca in obdobja produktivnosti. Šele v zadnjih letih se začenja znova oblikovati mnenje, da slovanska imenska tvornost ni bila tako enotna in stagmatična, kakor je mislil Miklošič in večina resnih slavistov za njim. Seveda nihče več ne bo pogreval starih, zavrženih teorij, ki jih je svoj čas v slavistiki analogno izzvala knjiga W. Arnolda, *Ansiedlungen und Wanderungen deutscher Stämme*, ki je doživela dovolj kritik in korektur tudi v germanistiki sami.

Današnja podrobna opazovanja odkrivajo na kupe pojavov, ki vzbujajo pozornost s svojimi areali. Ni pa mogoče postavljati nobenih definitivnih zaključkov, dokler ne bo temeljito vsestransko poznano in analizirano celotno slovansko imensko gradivo.

Redek je slavistični delavec, ki bi imel na razpolago kaj več kakor samo neznamen odstotek slovanskega imenskega fonda. Nimamo niti zadovoljivih popisov krajevnih imen za ves razsežni teritorij, naseljen s Slovani. Še huje je z oronimi in hidronimi, da o mikrotoponimiji sploh ne govorim. Prav tako

zanemarjena je antroponimija. Osebna imena posameznih obdobij in kultur, priimki in vse drugo, kar še spada zraven, je dostopno samo fragmentarno. Posamezna delovna središča razpolagajo sicer z večjimi ali manjšimi lokalnimi rokopisnimi zbirkami, ki pa so le malokje v takšnem stanju, da bi prenesla kritično objavo brez temeljite kontrole. Zato je danes za slavistiko osrednji problem zbiranje in objavljanje imenskega gradiva. Tega se zavedajo povsod in posvečajo temu največjo pozornost.

Lani so se na moskovskem kongresu vse slovanske in tudi nekatere neslovanske države iz vzhodnega bloka obvezale, da bodo do prihodnjega slavističnega kongresa leta 1963 v Sofiji ne samo zbrale, ampak tudi izdale kompletno hidronimijo svojega ozemlja, urejeno po enotnih kriterijih in lingvistično prekontrolirano. Mišljeno je samo surovo imensko gradivo, razporejeno po velikosti rečnih tokov, reke prvega reda nad 100 km toka, reke drugega reda od 60—100 km toka itd. Kako ogromno je to gradivo, si lahko predstavimo na primeru Bolgarije. Tam so do sedaj že zbrali okoli 40.000 vodnih imen. Kjer so z zbiranjem pohiteli, bodo imeli še čas, da to gradivo tipološko in stratigrafsko analizirajo. Na konferenci v Krakovu je bilo več predavanj posvečenih tem problemom in ob njih se je razvila živahna diskusija.

Čeprav vemo, da se z rusko hidronimijo ukvarja intenzivno tudi berlinski slavist Vasmer, ki se je po dovrstitvi ruskega etimološkega slovarja posvetil problemom rečnih imen, bo vendar istočasna podrobna objava hidronimičnega gradiva skoro dveh tretjin Evrope dogodek prvega reda, ki bo pomenil nov razmah v študiju lingvistične paleontologije in stratigrafije vzhodne Evrope.

Ni znano, če je tudi jugoslovansko zastopstvo v plenumu mednarodne zveze slavistov sprejelo to obveznost. Doslej ni bilo pri nas še nič slišati o takšnem načrtu. Vendar se tudi jugoslovanska onomastika zaveda, da je treba v prvi vrsti pohiteti z zbiranjem gradiva. Naš vsedržavni načrt predvideva izdaje krajevnih imen s točno akcentuacijo, odvisnimi skloni in predložnimi zvezami ter z adjektivnimi in stanovniškimi izvedenkami. Hrvatje posvečajo poleg tega tudi vedno več filološke pažnje mikrotoponimiji. Za Srbijo je ogromno gradivo že zbrano v Srbskem etnografskem zborniku, kjer so po Cvijičevih načrtih geografski opisi naselij dopolnjeni z lokalno mikrotoponimijo in antroponimijo. Na sestanku v Zagrebu so se imenoslovci sporazumeli, da prevzamejo zgodovinarji historično toponimijo. Zelo je že napredovalo delo pri srbskem historičnem atlasu, ki bo v nekaj letih pripravljen za tisk. Za Slovenijo je M. Kos že malodane dokončal Historični topografski leksikon za Primorsko in Kranjsko, medtem ko so njegovi sodelavci, ki zbirajo gradivo za Štajersko, še v znatnem zaostanku. Sklenjeno je bilo, da naj se združijo principi srbskega historičnega atlasa in slovenskega historičnega leksikona. Prvi naj upošteva vse zapise imen do 1500, ne samo najstarejših, slovenski leksikon pa naj dopolnimo z zemljevidi in vsako delo naj izide čim prej, ko bo zrelo za tisk. Pri Hrvatih so za historično ekscerpiranje doslej skrbeli filologi, ki se bodo morali v bodoče brigati tudi za historično antroponimijo. To je pri Slovencih najmanj obdelano področje, ki bo zahtevalo še veliko naporov.

Drug skupen vsedržavni načrt je izdaja priimkov na ozemlju Jugoslavije. Za Slovenijo je sinhronično gradivo že zbrano, drugje ga hite pripravljati. Upati smemo, da bo mogoče v nekaj letih že začeti z izdajami tega gradiva.

Na Poljskem pojde prihodnje leto v tisk prva knjiga historične antroponimije, ki jo je pod vodstvom profesorja Taszyckega zbral in uredil onomastični inštitut poljske akademije v Krakovu. Na Češkem je profesor Svoboda

pripravil peto knjigo dopolnil in dodatkov k Profousovemu delu *Místní jména v Čechách*, profesor Šmilauer pa ima v tisku *Studie o místních jménech v Čechách*, prvi poskus analize kolonizacijskega procesa določenega slovanskega ozemlja.

Poleg številne druge publicistike, ki se množi od leta do leta, so ta dozorevajoča ali že pripravljena dela najboljše jamstvo, da se bo stanje v slovanski onomastiki v nekaj letih bistveno spremenilo. Ne moremo še misliti na velika vseslovanska sintetična dela s področja imenoslovja, kakor je n. pr. stara slovanska antroponimija ali razvojna analiza slovanskih toponimičnih baz. Vendar vsaka nova zbirka gradiva omogoča globlje in preciznejše znanstvene izsledke. Na konferenci v Krakovu je bil n. pr. izvoljen ožji odbor šestih delavcev (V. Šmilauer — ČSR, S. Rospond — Poljska, K. K. Cilujko — SSSR, I. Duridanov — Bolgarska, R. Fischer — Vzhodna Nemčija, za germansko slovanske probleme in F. Bezljaj — Jugoslavija), ki naj v enem letu izdelajo prvi osnutek načrta za slovanski onomastični atlas. Takšen atlas naj bi prikazal obseg slovanske kolonizacije, smeri in karakteristiko posameznih migracijskih valov in notranji razvoj koloniziranih ozemelj. Šele na mapah in podrobnih tabelah zbrana onomastična dejstva bodo lahko vsaj v najširših obrisih nakazala in pojasnila probleme, ki nas danes vznemirjajo.

Iz arealov posameznih imenskih tipov in toponimičnih baz, iz njihove lokalne frekvence in iz relativne kronologije njihove produktivnosti bo mogoče sklepati neprimerno več, kakor moremo danes. Od onomastičnega atlasa pričakujemo, da bo definitivno rešil vrsto spornih vprašanj v slavistiki. Seveda je to načrt, ki bo v številnih podrobnostih dozoreval še nekaj let, preden bo postal obvezen za vse sedanje in bodoče onomastične inštitute po slovanskem svetu. Pri balkanskih Slovanih je gradivo, ki bi prišlo v poštev za ta atlas, še prav posebno pestro in raznovrstno in bo zahtevalo še intenzivnih priprav, pri katerih si bo treba zagotoviti pomoč vseh onomastičnih odborov in posameznih strokovnjakov v državi.

Končni cilj onomastike kot posebne znanstvene discipline je gotovo zgodovina kolonizacije. Ni pa to edini namen onomastičnih študij. Lingvistika pa se od onomastike nadeja tudi drugih rezultatov. Vedno bolj prodira mnenje, da je onomastika nepogrešljiva metoda pri proučevanju historičnega razvoja leksike. Danes nas v slavistiki posebno zanima rekonstrukcija praslovanskega besednega fonda. Celotno vrsto besedi, ki so se samo lokalno ohranile kot apelativa, najdemo na širokem slovenskem ozemlju izpričane kot toponimične baze. Machek in Kopečný, ki v brnski podružnici českoslovaške akademije s celim štabom sodelavcev pripravljata novi primerjalni slovanski etimološki slovar, sta se že odločila, da je treba pritegniti tudi toponimične baze v delo te vrste, kar doslej ni bilo v navadi. Tudi nekateri drugi avtorji posameznih slovanskih etimoloških slovarjev, ki šele nastajajo, se intenzivno ukvarjajo s to mislijo, ki pa žal še ni povsod izvedljiva. Dokler ne bomo imeli zbrane večine slovanske mikrotoponimije za ozemlje posameznih slovanskih narodov, ne bo mogoča popolna slika. Mikrotoponimov pa je brezupno veliko in ravno največji slovanski narodi so v najhujši zadregi, kako naj se lotijo neizmerne gradiva. Gotovo bo preteklo še več desetletij, preden se bo bistveno pomnožilo naše sedanje poznavanje slovanske mikrotoponimije, vendar se mreža polagoma gosti in omogoča vedno bolj realna sklepanja.

Poljaki so naredili lepo potezo, ko so izmenjali z Rusi ukrajinsko prebivalstvo na ozemlju svoje države. Izdali so skrbno zbrano toponomijo in mikro-

toponimijo odseljenih Lemkov in Huculov. Zdi se, da je še vedno najboljše zbirati takšno gradivo na manjšem, zaključenem ozemlju, ne pa v okviru cele države. Problemi, ki jih takšne lokalne zbirke prinesejo na dan, so pobuda za novo, poglobljeno iskanje na sosednjih ozemljih. Enotnega, načrtnega zbiranja mikrotoponimije seveda ni mogoče organizirati.

Še pred nekaj leti je bila slovanska onomastika domena posameznih redkih delavcev. Nihče si ni upal niti pomisliti na tako nagel in krepak razmah. Ko je v Rusiji brez vidnih naslednikov umrl prof. Seliščev in v Zagrebu profesor Skok, se je že zdelo, da ta stroka pri Slovanih odmira. Od redkih neslovanskih slavističnih delavcev nismo mogli pričakovati obnove. Sedanja organizirana skrb se seveda ni pojavila sama od sebe, ampak je posledica dolgoletnega prizadevanja stvari predanih posameznikov, ki niso nehali opozarjati in s svojim delom tudi dokazovati upravičenost teh študij. Kmalu bo mogoče realizirati zahtevo, naj vse večje slovanske univerze ustanove katedre za slovansko onomastiko. Tudi v Jugoslaviji že resno razmišljamo o možnosti posebnega onomastičnega strokovnega časopisa. Naloge, ki jih bo treba izpolniti, bodo morale postati tudi del podiplomskega študija. Možnosti raziskovalnega dela pa so v slovanskem imenoslovju tako številne in pomembne, da bo še dolgo ostalo mladim znanstvenikom hvaležno področje, ki z rezultati bogato plača delovne napore.

Emil Štampar

SVETOZAR MARKOVIĆ

Med ljudmi, ki so v davni preteklosti požrtvovalno in z revolucionarnim ognjem zidali temelje naše sedanje socialistične družbe, je Svetozar Marković prav gotovo ena od najbolj markantnih osebnosti. Čeprav je bil rojen v majhni deželi, ki se je z zadnjimi sunki otresala stoletnega turškega pritiska in obenem ječala pod udarci krvoločne prvotne akumulacije kapitala, in čeprav še danes ne veimo natanko, kje je bil rojen, je bil vendar človek svetovnih horizontov, ki je ob pogumnih analizah stvarnosti iskal svetlejše perspektive prihodnosti. In res je zgodovina pri svojem razvoju večinoma sprejela in uresničila njegovo razglabljanje in odločno aktivnost, usmerjeno v iskanje bolj humanih odnosov med ljudmi, čeprav je družbeni razvoj pri nekaterih problemih ubral tudi drugačno pot, kakor jo je utiral ta pomembni srbski revolucionar. Pa tudi ti odmiki niso zmote Svetozarja Markovića, temveč rajši zablode njegovih učiteljev — zelo zapeljive napake, ki jih je sprejemal brez zadostne kritičnosti, ker je spoštoval svetovalce. Vse, kar je bilo pozitivnega, afirmativnega, vse jedro idejne usmerjenosti pa je imelo v sebi toliko humanosti in bistrih perspektiv, da imamo Markovića z vso pravico za svetlega predhodnika prizadevanja, da se osvobodi srbsko ljudstvo, pa tudi drugi jugoslovanski in balkanski narodi, in si ustvarijo socialistično družbeno ureditev.

Kakor vsakemu revolucionarju je tudi njemu življenjska pot tekla čez trnje in skozi soteske. Zaradi socialnopolitičnih razmer v njegovi domovini in položaja v svetu se še niso mogle uresničiti njegove najlepše zamisli, zato je ta vztrajni in bojeviti človek doživel le malo veselih dni in zato so njegovo življenjsko pot dostikrat spremljale črne nevihte.

To kažejo in lepo ilustrirajo številni podatki iz njegovega življenja. Čeprav je bil rojen v uradniški družini (in sicer verjetno v Jagodini leta 1846 ali pa mogoče v Nišovcih ali Zaječaru), se ni oklenil psihologije te privilegirane družbene plasti in tedanji Srbiji. Postavil se je na stran zatiranih, kmetov in delavcev, s tem pa se je seveda hkrati izpostavil vsem represalijam kneževsko-despotskih režimov. Vse to je posebno obilno okušal v poznejših letih, zgodnja mladost pa mu je tekla še kar mirno.

Na prvi pogled je njegovo šolanje potekalo normalno, po navadi tedanjega časa, v resnici pa je bila taka vzgoja prazna in enostranska. V prvih dveh razredih v Rekavcu so se namreč otroci trapili s prebiranjem molitvenikov in psalterijev, šiba pa je bila najbolj učinkovit vzgojni rekvizit. Kot sin uradnika se je doma naučil brati in pisati in ko je pred kmeti prebiral časnike, se jim je to dozdevalo nekaj posebnega. Tako v Jagodini kakor tudi v nižji gimnaziji v Kragujevcu so bila učna pomagala — kakor je poudaril Skerlić — ob že omenjenem poglobitnem vzgojnem pripomočku še ruvanje las, trkanje z glavo ob tablo, učenci pa so morali potem profesorju poljubljeni roke. Pusto formalistično šolanje se je uprlo tudi izvrstnemu dijaku Svetozarju, da je po četrtem razredu raztrgal knjige in jih pometal v vodo. Že iz tega se vidi, kako nezadovoljen je bil z ustaljenim stanjem. Tudi na višji gimnaziji v Beogradu ni bilo dosti bolje, kjer je nanj sicer ugodno vplival profesor Bošković, ki je bil znan kot republikanec, in kjer se je začel močneje zanimati za književnost; pri tem je prebiral dela Shakespeara, Dickensa in Tackeraya, pa tudi Jovana Hadžića in Dumasa.

Ker je bil takrat čas, ko se je vseanimalo za naravne vede, se tudi Marković ni odločil za študij literature, temveč se je vpisal na beograjsko Veliko šolo, in sicer na tehnični oddelek, ki ga je kmalu potem nadaljeval v Petrogradu in postal še bolj aktiven, ko je prebiral ruske demokrate, Černiševskega, Hercena, Dobroljubova in Pisareva, precej bojevitih spodbud pa je dobil tudi pri revolucionarni mladini. Razumljivo je, da je v takem ozračju nastal članek *Pevanje i mišljenje*, ki je kakor bomba eksplodiral v romantičnem sentimentalizmu srbske književnosti.

Ko je nadalje študiral tehniko v Zürichu, se je bolj in bolj nagibal k obračunu z vladajočim režimom v Srbiji in se čedalje bolj približeval delavskemu gibanju v svetu. Ker je zaradi članka *Srpske obmane* izgubil državno štipendijo, je dokončno zapustil tehniko in postal predvsem politično-publicistični delavec. Čedalje bolj si je poglobljal znanje o ekonomskih in socialnih naukih, in sicer na podlagi prebiranja Millovihih, Bucklovihih in Proudthonovih del, seznanil pa se je — kakor na Hrvaškem mladi plemič Đalski — tudi z deli Marxa in Engelsa. Potlej je sodeloval na kongresu lige za mir in svobodo, pisal v razne revolucionarne liste in v članku *Politički i ekonomski položaj radničke klase u Srbiji* prvi analiziral ta problem v svoji domovini. Pomagal je pri boju liberalne Miletičeve *Zastave* zoper absolutistični režim kneza Mihajla, ko pa se je okrog leta 1870 vrnil v Srbijo, se je aktivneje pridružil srbski mladini in njegovo delovanje je polagoma prehajalo v novo, levo usmerjeno krilo; zaostroval je nasprotja v tem gibanju in se počasi osamosvajal za nov, bolj radikalen družbeni preboj.

Zdaj je bil teoretično že precej podkovan, zato si je prizadeval, da bi v praksi čimbolj uresničil svoje humane demokratične misli. Vendar so bile težave, ki so mu že prej rade nagajale, zdaj čedalje bolj pogoste in čedalje večje, tako da so bila zadnja leta njegovega življenja do 1875 zvrhana po eni

plati silnega praktičnega dela, obenem pa tudi zagrenjena z zelo hudimi udarci režima.

Za širjenje svojih idej je leta 1871 osnoval socialistični list *Radenik*, vendar ga je policija prepovedala; isti refren se je pozneje ponovil pri vsakem novem listu. Ker je bilo v Srbiji tisti čas zelo malo proletariata, si je Marković prizadeval, da bi z malomeščanskimi plastmi, z obrtniki in s podobnimi meščani, organiziral zadruga proizvajalcev in porabnikov, vendar ga je režim pri tem oviral, tako da so zadruga postopoma nehale delati.

Zaradi takih spoprijemov se je preselil v Novi Sad. Tam je politično delal v »Društvu za radinost«, ki ga je razgnala madžarska policija. Tudi tukaj je organiziral dijaške krožke, sodeloval pri nekaj listih in dokončal svoje poglavito delo *Srbija na istoku*. Kmalu je v Zürichu trčil ob srbske socialiste bakinovce, ko pa ga je madžarska policija pregnala iz Novega Sada, se je vrnil v Srbijo, kjer ga je kar kmalu čakala ječa, pri tem pa se mu je tudi poslabšala bolezen. Ko se je vrnil na svobodo, je v Kragujevcu urejal list *Javnost*, vendar se je kmalu spet znašel v zaporu, to pot pa v Požarevcu.

Ko je prišel iz ječe, je z nezlomljivo vero deloval pri Todorovičevem listu *Rad*, vendar je tudi ta list ustavila policija, kakor je tudi zadnjega, ki ga je ustanovil Marković, namreč *Oslobođenje*. Medtem se je tudi zahrbtna bolezen hitreje razvila, tako da se je moral zateči na morje v Dalmacijo, da bi se pozdravil; nazadnje je osamljen umrl v Trstu. Policija se je gnala in se poskušala znašati še nad mrtvim Svetozarjem s tem, da je plenila njegove spise, številni napredni listi ne samo v Srbiji, temveč tudi po vsej Evropi pa so v dno duše obžalovali tragično izgubo »prvega našega borca za svobodo, bratstvo in enakost«.

Markovićevo delo je segalo na razna področja. Kot socialni revolucionar se je zanimal za vse panoge življenja in je o številnih vprašanih z raznih sektorjev družbenega delovanja izrekel vrsto dragocenih misli. Znano je, da se je ukvarjal tudi s pedagoškimi vprašanji in s svojima člankoma *Kako su nas vaspitali?* in *Škola i vaspitanje* opozoril na to, kakšna bi morala biti prihodnja šola in kakšne pomembne naloge ima vzgoja v zvezi z ustvaritvijo boljše družbe. Znano je tudi, da se je precej zanimal za literaturo in da je hotel z vrsto člankov vplivati nanjo, da bi se popolnoma spremenilo stanje na tem področju. Vendar je po obsegu, važnosti in poglobljenosti bolj pomemben kot socialnopolitičen revolucionar in borec; kdor bi hotel doumeti njegove nazore o estetiki in srbski književnosti, bi se moral najprej seznaniti s to bistveno socialnopolitično in filozofsko komponento njegovega delovanja.

Po temeljnih pogledih na svet je bil materialist. Čeprav pa je poznal dela Marxa in Engelsa, ni mogoče reči, da je bil pravi marksist. Bolj je bil pod vplivom Černiševskega, A. Comta, Buckla, socialnih utopistov Proudhona, Louisa Blanca in Lassalla, močnejše pa sta delovala nanj tudi Büchner in Focht s svojimi mehaničnimi materialističnimi pogledi. Povrh tega je cenil Darwina in si sploh prizadeval popularizirati naravoslovje. Čeprav se ni mogel prikopati do metode historičnega materializma, vendar je pomemben, ker je populariziral materialistično gledanje na življenje in ker se je spoprijemal z metafizično filozofijo in z njenimi večnimi resnicami. V zvezi s tem so še posebej pomembni njegovi nazori o raznih socialnih vprašanih v lastni domovini.

V Srbiji je v šestdesetih letih divjal proces prvotne akumulacije kapitala z izrazito ostrimi in roparskimi metodami. Knez z birokracijo, razni trgovci, oderuhi in advokati so bili pglaviti zastopniki tega procesa, zato je razum-

ljivo, da se je Marković v svojem boju usmeril v glavnem proti njim. Ker pa je posebej poudarjal socialno gledanje, so ga ti krogi razglašali za anacionalnega politika. Razumljivo je, da si je še posebej prizadeval za to, da bi se uresničile socialistične ideje, vendar se je pri tem na vso moč zavedal pomembnosti nacionalne svobode in je tudi sam pomagal organizirati vstajo zoper turško oblast v neosvobojenih jugoslovanskih krajih. Takemu rodoljubu ni bila pri srcu monarhija, ki jo je po pravici imel za konservativno ustanovo; razen tega pa je bila zaradi križajočih se osebnih koristi posameznih monarhov onemogočena narodna osvoboditev in združitve vseh narodov v jugoslovanski in še naprej, v balkanski federaciji.

Doumel je, kako velikega pomena je proletariat v boju za socialne in politične pravice, ker ga pa takrat v Srbiji ni bilo veliko, je Markovičeva zasluga, da se je znal v boju zoper vsemogočno birokracijo zvezati s kmeti, ki so bili takrat najbolj zatirani, z malimi obrtniki, z delovno inteligenco in z mladino. Zavzemal se je za žensko enakopravnost in za pravilno rešitev tega vprašanja. S treznimi očmi je gledal na srbsko preteklost in razgaljal preveč romantične fantazije nekritičnih zgodovinarjev.

Pa vendar, kakor se je vsemu temu primešalo nekaj nekritičnih socialno-utopističnih in mehanično-materialističnih nazorov, tako je tudi glede socialnega razvoja Srbije zabredel v zmotu, ker je bil prepričan, da je mogoče iz stare srbske zadruge — kakor se je glede ruskih razmer zmotil tudi Černiševski — skočiti čez meščanske komponente socialnega razvoja neposredno v socializem; na to je naslonil tudi svoj poskus z rokodelskimi zadrugami.

Če pa pregledujemo njegovo socialnopolitično delo v celoti in v razmerah, v kakršnih je delal, odkrijemo, da je njegova vloga zares velika in revolucionarna, ne glede na posamezne odklone, ki zanje v tedanjih okoliščinah ni imel zadosti razdalje, da bi jih mogel pravilno oceniti sredi majhne dežele z zamudniškim gospodarskim razvojem.

Čeprav je Marković bolj pomemben kot socialnopolitična osebnost, se bomo vendar zaradi strokovnih simpatij malo bolj pomudili ob njegovem delu za srbsko književnost. Pa tudi krajši obris njegovega socialnopolitičnega delovanja bi dal plastično osnovo za razumevanje njegovih nazorov o posameznih problemih srbske književnosti in estetike na splošno. S tem v zvezi je razumljivo, da je že v članku *Pevanje i mišljenje* nastopil kot nasprotnik tedanje vede o književnosti, ker je videl v nji »mrtvo estetiko«, ki presoja umetnine po nekakšnih šablonskih abstrakcijah in večnih merilih lepote. Zagovarjal je mišljenje, da mora biti književnost tesno zvezana z življenjsko stvarnostjo in da mora pomagati v boju za uresničenje naprednih idej o družbi in človeštvu. Zato je razumljivo, da je rad napadal šibkejše pisatelje, ki so stali ob strani, zunaj življenjske resničnosti, na videz ravnodušni za socialno dogajanje, in so se preveč prepuščali šablonskim osebnim nesrečam ali ljubezenskim nagnjenjem, čeprav ni imel nič zoper to, če je pesnik iz srca zapel tudi o svojih doživetjih. Zato je predvsem napadal sentimentalno romantično književnost šestdesetih let.

»Naša sodobna poezija,« pravi Marković, »je mešanica ljubezenskih izpovedi, fantastičnih prizorov, puhlih fraz in smešnih prismodarij. Eden popisuje, kako se je ljubil s svojo ljubico; drugi, kako se je opijanil in omahnil na njene mehke prsi, tretji pripoveduje, kako je stopil v sobo svoje ljubice, a si ni upal ,niti dihati', ker se je bal, da je ne bi ,odpihnil' v nebesa (Mita Popović); velika večina stoka in joka ali pa klati in otepa, ker jih ljube nimajo rade. Kakor

da se mora pametna ženska zaljubiti v prvega, ki ji zapoje nekaj prismojenih verzov. Enemu je ljubica ‚angelček hudiček‘, samo ne ve, iz česa je ustvarjena ‚ali iz zlata ali srebra‘ (Aberdar); drugemu je ‚črni rogač‘ (A. Grujiću), nekaterim pa spet ‚poslikana lutka‘. Vsem je skupno to, da imajo vsi žensko za nekakšno zračno bitje, ustvarjeno samo za to, da objema in poljublja in ožiga z očmi, da ima voljne lase, svilene ali temne ‚ko noč‘, da ima na sebi vilinjo obleko (menda z dolgo vlečko?) in tako naprej in tako naprej. Potlej ni nič čudnega, če naše izobražene Srbkinje, ki prebirajo ‚Danico‘, ‚Vilo‘ in ‚Matico‘, zapravijo večino časa s tem, ko preudarjajo, kako naj se oblečejo, kako naj držijo usta in kako naj nas, navadne smrtnike, očarajo s svojimi ‚vilinjimi pogledi‘. Naši kritiki so se pretrgali, ko so vpili, kako ‚sestre‘ Srbkinje prihajajo na ‚klepet‘ in ‚pomenek‘ kakor na razstavo, da bi pokazale svoje ženske vrline, pri tem pa ne vidijo, da jih tako vzgaja cela vrsta naših pesnikov, vse od L. Kostića in M. P. Šapčanina pa do Andra Grujića in M. Andrića. V naši književnosti pa so tudi svetle misli, vendar so tako preplavljene z množico neslanosti, da jih sploh ni opaziti.«

Razumljivo je, da so mogle tako ostro in ironično gledati na tedanjo srbsko literaturo izrazito realistične oči. Po drugi strani pa je Marković takoj sam dodal, da mu ne bi kdo oponesel, češ da sploh ne dovoli peti o ljubezni: »Nadarjen pesnik bo vedel, kaj mora povedati o ljubezni ali o kakšnem drugem čustvu, da bo splošno pomembno, nikoli pa ne bo ljudi pehal v bolezen, žensk pa v maškare kakor naši pesniki.« Kot zagovornik realizma je razbil bajko o pesniku po božji volji kot nadčloveškem bitju in ga opominjal na njegovo vsakdanjo človeško dolžnost, da postane vest družbe.

Negativnih plati ni videl samo v liriki, temveč tudi v prozi. Posmehoval se je posameznim pisateljem novel in povesti v šestdesetih letih in na koncu pribil, da »v njih ni tistega, kar je poglavitno — ni resničnega človeškega življenja«, in z vso pravico opomnil na potrebo pravega družbenega romana, ki bo ogledalo realnega srbskega življenja z vsemi težavami, ki morijo srbsko ljudstvo, še posebej pa kmete tistega časa. V zvezi s tem je opozarjal tudi na zgledne osebnosti iz evropske književnosti, kakor so Dickens, Hugo in Gogolj.

Tako je seveda jasno, da je Markovićev ostri meč neusmiljeno sekal glave bledim romantikom, ki so se izživljali v prevelikem nacionalizmu, v fantastičnem povelečevanju srednjega veka, se opijanjali z vinsko poezijo in pozirali z nesmiselnim ljubezenskim pesnikovanjem.

Odmetavanje preživele romantike na periferijo književnosti je prva Markovićeva zasluga. Takoj za njo pa je druga, da je z velikim uspehom, čeprav z zamudo v primerjavi z večjimi evropskimi literaturami, uvajal in uveljavljal realizem v srbsko književnost; sicer so posamezniki že pred njim poskušali s tem, vendar je Marković nastopil z največjo močjo, načrtno in odločno.

Pri tem moramo vendar poudariti, da mu ostri odnos do preživelih romantikov ni zapiral oči, da bi ne videl pravih pesniških vrednot prejšnjega rodu. Narobe! Marković je sicer sovražil anemične romantike, pri tem pa ravno tako ljubil Njogoša, Đura Jakšića, Jovana Jovanovića-Zmaja in Preradovića. Poudaril je celo, da bi bila Zmajeva satira »na častnem mestu v vsaki književnosti«.

Tako je torej spoštoval v literarni dediščini tisto, kar je bilo v resnici dobro in življenjsko, se s temperamentnimi nastopi zavzemal za razmah realizma in zahteval, naj se literatura čimbolj približa vsakdanjemu malemu, revnemu človeku, kakor so nekako vzporedno terjali Neruda v češki, Šenoa v hrvatski in Levstik v slovenski književnosti.

Markovičev apel na mlade književnike je v resnici naletel na močan odmev. Njegov vpliv je bil blagodejen ne samo za nove generacije, temveč je zelo močno deloval tudi na boljše romantike šestdesetih let, da so se bolj približali življenju in še posebej bolj obravnavali socialne probleme. Razumljivo je, da je predvsem trpin Đura Jakšić dobil v Markoviču novih spodbud in da se je to zelo močno pokazalo v njegovem ustvarjanju. Kako naj sicer doumemo Jakšičev skok od srednjeveško fantastičnih povesti, kakor sta *Sin sedoga Gamze* in *Kraljica*, pa do realistične novele o »rdečkarjih« v *Komadiću švajcarskog sira* in do tako realistično trpinske novele, kakor je *Sirota Banačanka*. Ali podobno v poeziji od pesmi z vinskimi in šablonsko turškimi motivi do tako socialnih, kakor so *Švalja*, *Ratar* in *Zemlja*. Liberalni Zmaj, ki je bil že tako vseč Markoviču zaradi satir zoper režim kneza Mihajla, pa je očitno zaradi novih Markovičevih idej in svojega humanizma lahko presenetil svet z znano pesmijo *Na grobu streljanih komunara* in še bolj pomnožil svoj satirično-politični opus. Nastaja tudi vprašanje: kdo je mogel spodbuditi Vojislava Ilića, da je napisal pesem *Monolog mladog Slepčevića*, ki je pravzaprav verzificirana varianta Markovičevih člankov o literaturi *Pevanje i mišljenje* in *Realnost u poeziji*. Kaj ni melanholični pesnik ravno pod Markovičevim vplivom zapel vrsto satiričnih pesmi in epigramov in med njimi znano pesem *Maskenbal na Rudniku*, zaradi katere je bil pred sodiščem in v emigraciji. Podoben pogum v pesmi *Dva raba* je pripeljal humorista Nušića v požarevski zapor. Zaradi še bolj izrazitih satir je veliko pretrpel tudi Radoje Domanović; spodbude mu je očitno dajal Marković, ki bi gotovo z zadovoljstvom govoril o teh povestih.

Marković je v zvezi s svojo zahtevo po realizmu in s svojim bojem zoper birokracijo še posebej zaslužen za nastanek vaše povesti in srbski književnosti in zlasti za njene kritične komponente v analizi družbe. Številne Glišičeve novele, kot *Glava šećera*, *Zloslutni broj* in *Svirač*, pa komedija *Podvala* so izrazvite literarne ilustracije Markovičevih analiz o birokraciji in oderuhih, pa tudi boja zoper praznoverje in vražarstvo, ki sta obubožanemu in nerazsvetljenemu kmetu zakrivala pogled naprej. Plodni Markovičev vpliv je čutiti tudi v nekaterih delih Svetolika Rankovića (Boškov).

Ob vsem pozitivnem vplivu na razvoj realizma v srbski književnosti pa ima Marković na duši tudi zablode dveh srbskih realistov, Laze Lazarevića in Janka Veselinovića. Njegovi nazori o zadrugi kot dobri socialni organizaciji, iz katere je mogoča pot v socializem, so navdihnili Lazo in Janka, da sta se nekako idiličnih oči lotevala vaše zadruge, jo idealizirala in hotela ustvariti normalni razvoj razkrajanja v času, ko jo je kapitalizem neustavljivo uničeval, Laza in Janko pa tega nista mogla doumeti, kakor tudi ne hrvaška realista Kovačić in Kozarac.

Navzlic tem manjšim pomanjkljivostim je Markovičev prispevek srbskemu in drugim jugoslovanskim narodom velik, še posebej pa njegove sugestije v zvezi z razvojem napredne demokratične misli na družbenem, političnem in literarnem področju. V relativno kratkem času je veliko storil. Koliko pa bi bil še naredil, ko bi bil lahko malo več v domovini, ko bi ne bil toliko časa predsedel po zaporih in ko bi ne bil toliko časa bolan! Res lahko rečemo: kratko življenje pa tako dolge in plodovite posledice! Njegova setev je šele zdaj dozorela v žetev. Marković je eden tistih velikih mož, ki niso mogli umreti, temveč so, kakor pravi Zmaj, njihovi grobovi plamenice, ki kažejo ljudem poglobitno smer k uresničenju boljšega in lepšega življenja. Telesno je sicer mrtev, pa vendar še živi kot trajna duhovna vrednota in spodbuda med nami.

SLOVENSKE NALOGE V SREDNJI

1. POPRAVLJANJE IN OCENJEVANJE

Popravljanje in ocenjevanje nalog je zelo težka in odgovorna naloga. Oboje mora biti opravljeno zelo vestno in natančno. Šolska naloga je namreč po eni strani ogledalo dijakovega dela, po drugi strani pa tudi profesorjevega. Tudi v popravljanju in ocenjevanju se kaže njegova sposobnost, vestnost in ljubezen do dela.

Popravljanja šolskih nalog se moramo lotiti z veseljem in z radovednostjo, kako so dijaki rešili postavljeno nalogo, kakšen pogled imajo na določeno vprašanje itd., pa čeprav imamo pred sabo velik, zajeten kup zvezkov, ki bo terjal veliko dela in vzel veliko časa. Skušajmo jih takoj popraviti, da bodo dobili dijaki popravljene naloge že prvo uro, ko je zadeva še aktualna, zanimiva.

Šolske naloge *popravljamo z rdečilom*, ne pa z rdečim svinčnikom. Sami smo zato pri delu pazljivejši. Če se zmotimo, lastno napako popravimo: prečrtamo in se podpišemo. Popravke lahko napišemo nad prečrtani tekst ali pa na rob malo večje, ker se večkrat zgodi, da dijak kljub znamenju napačno popravi. Nekateri profesorji pri popravljanju pod oceno napišejo, katera oblika je napačna in katera je pravilna. To je napačno, ker si dijak nehotе zapomni tudi slabo obliko in jo teže pozabi. Napisati je treba le pravilno obliko. Nekateri metodiki (n. pr. Ignjatović) predlagajo, naj bi profesor uporabljal rdečilo za napake, z navadnim, modrim črnilom pa označeval dobre odstavke. Zdi se mi, da bi s tem pokvarili obliko naloge. V gimnaziji nekatere stavke samo podčrtamo, če so nejasni — dijak sam mora pogoditi pravilno obliko — ali pa jih označimo tako za pogovor pri popravi, zlasti kadar gre za idejno zgrešenost.

Kaj popravljamo? Popraviti moramo vse napake. Popravki morajo biti popolni in jasni. Popraviti moramo jezik, pravopis, stil in misel, pa tudi vsako nerednost in površnost pri zunanji obliki. »Glede slovničnih napak moramo biti popolnoma neizprosni. Naše ocenjevalno merilo glede slovničnih pravilnosti se mora od leta do leta postroževati« (S. Trdina).

Popravljamo torej:

1. *Jezikovne napake*: te so besedne in stavčne, n. pr.: nepravilen spol, sklon, število, oseba, nepravilna raba časov, naklonov, načinov itd. Najbolj pogoste sintaktične napake so: elipse (izpad stavčnega člena v prostem ali zloženem stavku), kontaminacije (križanje dveh ali več konstrukcij ali vsebin), anakoluti (miselni preskoki), epeksegeza (zapoznela stava pojasnila) in razne perseveracije, to je odstopi od veljavne gramatične konstrukcije: perseveracije gena (napačna zveza pridevnika z odnosnico, svojilnega zaimka s samostalnikom, napačne zveze z več subjekti ipd.), perseveracije sklonov (napačne zveze pri posameznih glagolih, pogoste atrakcije relativov), perseveracije pri glagolu (različne zveze naklonov v odvisnikih in v glavnem stavku, napačna raba časov, načinov itd.) in perseveracije pri besednem redu.

2. *Pravopisne napake*: slaba stava ločil, nepravilna raba velike začetnice, kratic, naglasnih znamenj, napačno zlogovanje.

3. *Stilne napake*: te se tičejo lahko posameznih besed, izrazov ali fraz in stavkov. To so razne napake v besedni čistosti (raba nepotrebnih tujk, popačenk, starinskih besed in narečnih izrazov, raba preveč robotih, prostaških besed),

natančnosti (nepravilna raba sinonimov in homonimov, neustrezne besede), napake v besedni uglajenosti in jasnosti izražanja (dvoumje), jedrnatosti (tavtologije, pleonazmi, razna mašila), napake v lahkotnosti izražanja (kopičenje rodilnikov, ponavljanje predlogov, kopičenje odvisnikov z veznikom »da« ali »ko«, kopičenje relativnih stavkov s »ki«, pregosta raba glagolnikov), napake v naravnosti (spakovanje, nepotrebne pomanjševalnice, nenavadni izrazi, prazno besedičenje ali frazerstvo) in ustreznosti (napake v skladnosti med vsebino in obliko ter v izražanju glede na starost, poklic, stan itd.). Hude so zlasti napake v frazeologiji, ker niso v duhu jezika (n. pr. razni leksikalni in sintaktični barbarizmi). Med stilne napake štejemo tudi ponavljanje istih besed, stavkov, misli. Slab stil je lahko neroden, težak, izumetničen, razvlečen, nejasen itd.

4. *Kompozicijske napake*: med te spada nespretno, slabo podajanje snovi: misli med seboj niso logično povezane, glavna misel ni stopnjevana; v nalogi ni zgradbe, vse je pisano nekako slučajno, brez načrta. Vidne so zlasti napake v tvorbi odstavkov, saj se kaže zunanja zgradba prav v njih. Najčešče so napake tudi v enotnosti in popolnosti odstavka. V prvem primeru obsega odstavek več kot eno miselno celoto. Zgodi se, da dijaki napišejo vso nalogo kot en odstavek. V drugem primeru pa srečujemo isto misel v dveh, treh odstavkih. V dijaških nalogah je prav pogosto vsak stavek, če je le malo daljši, v posebnem odstavku. Pogosta je tudi kombinacija obeh napak. V nalogi se večkrat vrstijo stavki po slučajnih asociacijah ali pa celo brez njih. Tedaj sploh ne moremo ugotoviti glavne misli, ker je ni.

5. *Vsebinske napake*: naloga ne ustreza naslovu, ima napačne podatke, napačne oznake oseb, pomanjkljivosti glede odgovora (vsebinsko skromna, nepopolna naloga) itd.

6. *Idejne napake*: ideje v nalogah so včasih zgrešene: zgrešena moralna gledanja, napačen odnos do staršev, šole, profesorjev, napačen odnos do dela, do znanosti in umetnosti, do političnih razmer, do družbe in življenja sploh.

7. *Zunanje oblikovne napake*: površna, nečitljiva in nemarna pisava, pisanje čez rob ali ne do njega, začetki odstavkov, razmik med napisom »šolska naloga«, naslovom in izdelkom, pozabljen datum, packe in druge nemarnosti.

Ko nalogo popravljamo, si *izpišemo značilne napake*, da jih ob popravilu obravnavamo z vsem razredom. Te napake so tudi opozorilo za profesorja, kakšne vaje mora dajati dijakom, da se jih bodo čimprej znebili. Napake združimo po skupinah.

Pri popraviljanju uporabljamo posebna *znamenja*, s katerimi dijake že prej seznanimo. Najboljša so tista, ki jih uporabljamo tudi pri korekturi tiska. Prof. dr. Ivan Grafenauer nam jih je v gimnaziji napisal na tablo in morali smo jih prepisati na prvo stran šolskega zvezka.

S popraviljanjem je v tesni zvezi *ocenjevanje nalog*. Zaradi nedoslednega, nepravičnega ocenjevanja večkrat nastanejo nesporazumi, obtožbe in kritiziranje. Profesor se mora zavedati, da je ocena lahko odločilna v človekovem življenju. Z njo dijaka razveselimo ali ranimo. Lahko mu vzbudimo pogum in veselje do dela, lahko mu pa ubijemo polet za nadaljnje delo, uničimo zanimanje za predmet, ustvarimo v njem občutek, da v šoli ni objektivnosti. Ocena mora biti pravi odsev dijakovega znanja, hkrati pa profesorju vzgojno sredstvo, s katerim vzbudi in mobilizira dijakovo aktivnost, mu razvija duha zdrave kritike in avtokritike.

Ocena mora biti realna, to je, mora ustrezati znanju, kajti boljša je najbolj črna ugotovitev, če je stvarna in resnična, kot pa najlepša slika, ki napačno

prikazuje stanje. Ocena mora biti objektivna in pravična. Vsi subjektivni elementi morajo pri ocenjevanju stran! Proč s simpatijo in antipatijo, nič spregledovanja enim, drugim pa ne! Ocen ne smemo dajati v afektu in nervozi. Ne sme odločati trenutno razpoloženje. Vse to moramo imeti stalno pred očmi, ne samo pri ustnem ocenjevanju, tudi pri ocenjevanju šolskih nalog. Ocenjevanje mora biti v resnici vestno in pedagoško premišljeno.

Preden začnemo ocenjevati, preberimo nekaj nalog, ne da bi jih ocenili. Moramo se vživeti v dijaški svet, stopiti v njihovo delo brez vnaprej postavljenih zahtev in meril. Ne smemo imeti nobenih predsodkov ne do nalog najboljših dijakov ne do nalog slabših. Ko jih nekaj preberemo, si ustvarimo nekakšno srednje merilo ali kriterij, ki naj bo realno, ne prestrogo ne preblago. Ne smemo se ravnati ne po najboljšem delu razreda, ne po najslabših dijakih. Nekateri profesorji si ga zato težko ustvarijo, ker sami ne vedo, kaj hočejo, kaj smejo in kaj morejo zahtevati od dijaka.

Prav zaradi pravičnega ocenjevanja moramo *popravlјati* naloge enega razreda *nepretrogoma*. Ne smemo deliti kupa zvezkov, da bi en del popravili ob tej priložnosti, drugega pa ob drugi. Še manj pa smemo med popravljanjem kaj drugega delati. Paziti je treba, da ostane merilo vedno isto.

Kaj ocenjujemo? Vse, kar smo popravljali: *vsebino* (naloga je dobra, če ustreza naslovu, če je zanimiva in razumljiva, če ni podana preskopo in suhoparno, če je vsebinsko bogata, izvirna in v idejnem pogledu v redu), *jezik in pravopis* (naloga je v tem pogledu dobra, če nima slovničnih in pravopisnih napak), *stil in kompozicijo* (dobro nalogo odlikuje lepo, jasno, slikovito, jedrnato izražanje; spretno podane in logično povezane misli; v njej ni ponavljanj in preskokov; besedni zaklad je bogat; zgradba se lepo in pravilno kaže v odstavkih itd.), *zunanjo obliko naloge* (čitljivo, lepo in snažno napisana naloga vse drugače učinkuje na ocenjevalca kot nemarna in površna). Ocenjevanje seveda ne sme biti formalistično in malenkostno. Zavedajmo se, da pri tem precej ocenjujemo tudi svoje delo. Z negativno oceno ne smemo pretiravati. Slaba stava vejice n. pr. večkrat ni posledica neznanja, ampak splošne površnosti, raztresenosti in neurejenosti današnjih otrok.

Čeprav smo že vajeni popravljanja in ocenjevanja, napišimo oceno, ki smo jo dobili po prvem vtisu, s svinčnikom. Če smo v dvomu ali se ne moremo takoj odločiti, napišimo dve oceni ali eno z znamenjem + ali —. Ob koncu take naloge še enkrat preberemo, jih primerjamo in potem dokončno ocenimo.

V zvezi z ocenjevanjem pa je še nekaj vprašanj. Kako je z *upoštevanjem dolžine naloge*? Ali vpliva na oceno? Da in ne. Naloga je lahko kratka in veliko pove, lahko pa je dolga, pa je prazna, frazerska. Jasno je, da dokazano *prepisovanje vpliva* na oceno: oceno poslabšamo ali pa nalogo negativno ocenimo (če gre za hujši prestop, večkratno opominjanje pri pisanju ali za pozabljen prepisovalni listič v zvezku). Nikdar pa ne smemo poslabšati ocene zaradi *slabih lastnosti*, ki jih ima sicer dijak (nemirnost, nerednost, lenoba). V nobeni zvezi z znanjem tudi ni n. pr. *pozabljen šolski zvezek* doma, ko mora dijak pisati na list. To kaznujemo disciplinsko. Na oceno tudi ne sme vplivati slaba, površna ali celo nenapisana *poprava prejšnje šolske naloge*. To ocenimo posebej. Glede ocenjevanja *zunanje oblike* so postopki različni. Nekateri zahtevajo v nalogah red, čistočo, lepo obliko, čitljivo pisavo in vse to štejejo tudi v kriterij za ocenjevanje, drugi pa gredo mirno mimo vsega tega. Že iz vzgojnih razlogov je treba paziti na red in čistočo! Zunanja oblika naj torej sovpliva na oceno, kljub temu pa formalna stran ne sme biti odločilna.

V nekaterih državah ustno in pismeno znanje ocenjujejo po točkah (v Angliji od 1 do 100, v Franciji od 1 do 20), pri nas pa s številkami od 1 do 5. Oceno nekateri napišejo z arabsko številko, drugi pa z besedo in številko včasih dodajo v oklepaju. Oceno damo samo eno, ker je pismena naloga enota; oblike ne smemo ločiti od vsebine.

Na koncu popravljene naloge napišemo *svoje opombe*: na kratko utemeljimo oceno, z nekaj besedami nalogo označimo. Motivacija mora biti jedrnata, jasna in precizna, da dijak takoj razume, za kaj gre. Čim višji je razred, tem obširnejša, podrobnejša in popolnejša mora biti. V nji naj bo splošen pogled na uspeh, opozorilo na pomanjkljivosti, pohvala dobrih odstavkov, spodbuda in nasvet, kako je treba bolje pisati itd. Včasih poudarimo, zakaj je ocena kljub nekaterim odlikam slabša ali celo negativna. Tako je ocena v pripisani opombi nekaka majhna recenzija. Te zaključne besede ne smejo biti porazne, ker bi dijaku jemale pogum, temveč vedno spodbudne in ljubeznive. Tako si bomo pridobili dijakovo ljubezen in zaupanje. Opaziti moramo tudi napredek in dijaka pohvaliti. Pri tem se neredko spremeni odnos do profesorja, do dela in včasih celo do življenja. Opombe pišemo lepo in čitljivo.

Redko se zgodi, da je več nalog ocenjenih negativno kot pozitivno. Neuspeha je običajno kriv profesor: ali ni dijakov dobro pripravil in preveril njihovega znanja, ali pa je vzel napačno merilo pri ocenjevanju. V takem primeru je najbolje, da dijaki pišejo še eno nalogo ali pa da profesor omili kriterij.

Kako pa vpliva ocena šolskih nalog na končno oceno? Vedeti je treba, da je pismena ocena enakovredna ustni, čeprav se navadno bolj ceni. Končna ocena se mora torej opirati na ustne in pismene ocene, čeprav imajo posebno šolske naloge velik dokazilni pomen. Vsekakor pa veljaj pravilo, da moramo dijaku, ki piše naloge nezadostno, dati nezadostno končno oceno ne glede na ustne odgovore.

Škalko v svoji knjigi o ocenjevanju (Ispitivanje i ocenjivanje u školi, Zagreb 1952) pravi, da je vprašanje kriterija za ocenjevanje pismenih nalog precej težko in po svoje zapleteno vprašanje. S tem vprašanjem se ukvarja cela vrsta metodikov. O njem je precej razpravljal v francoski reviji Bulletin de l'Institut national d'orientation professionnelle profesor dr. Wahl (1944, št. 5). Gre predvsem za vprašanje, ali moramo bolj ceniti vsebinsko ali jezikovno — oblikovno stran naloge. Nekateri profesorji bolj cenijo jezikovno, pravopisno in stilno pravilnost naloge, češ vsi dijaki ne bodo umetniki in poklicni pisatelji, morajo pa popolnoma obvladati jezik, pravopis in stil, ko zapuste gimnazijo. Drugi zopet gledajo le na vsebino, na literarno estetske in idejne elemente, zelo malo pa pazijo na jezikovno korektnost. Večkrat gredo celo preko večjih slovničnih in pravopisnih pomanjkljivosti. Obe stališči sta pravzaprav skrajni in le deloma pravilni. Kje je potem kriterij? V sredini. Obsegati mora bistvene elemente prve in druge plati, kajti jezikovne strani ne moremo ločiti od vsebinske. Oboje je treba le vskladiti.

Nekateri profesorji prve skupine gredo tako daleč, da celo štejejo napake, da bi bili bolj objektivni pri svojem kriteriju. Primer:

nobene glavne slovnične napake, ena ali dve manjši — odlično; ena glavna, nekaj manjših — prav dobro; dve glavni, več manjših ali samo tri hujše — dobro; tri do štiri hujše, nekaj manjših — zadostno, več kot pet večjih — nezadostno.

O vsebini naloge, dijakovi miselnosti, izobrazbi in okusu ni v tej oceni niti govora. Ustvariti si pameten, pravilen kriterij torej ni tako lahka stvar.

Vsak si skuša pomagati, kakor ve in zna. Tudi sam sem si napravil poseben pomožni kriterij: za vsebino sem določil 40 %, za jezik in pravopis 30 %, za stil in kompozicijo 20 %, za zunanjo obliko 10 %.

Upoštevani so torej vsi elementi. Na podlagi tega kriterija mi je nastala takale ocenjevalna tablica: odlično (5) za 91—100 %, prav dobro (4) za 76—90 %, dobro (3) za 61—75 %, zadostno (2) za 50—60 %, nezadostno (1) za 1—49 %. Ugotovil sem, da ocena po tablici vsaj v 90 % ustreza tudi oceni po prvem vtisu. Poudarjam še enkrat, da je taka tablica le pomagalo, zlasti še, ker ne upošteva, da je ocena tudi vzgojni pripomoček. V vsaki nalogi je namreč treba upoštevati tudi dijakovo prizadevanje in napredovanje.

Zgodi se včasih, da je naloga po vtisu in tablici čisto na meji med dvema ocenama. Tedaj dam dijaku oceno po svoji uvidevnosti (vzgojno sredstvo!), morda boljše ali slabšo, ki jo kot celo zapišem v zvezek in redovalnico, v svojem katalogu pa jo označim s + ali — in to včasih upoštevam pri naslednji nalogi, če se tak primer ponovi.

2. OBRAVNAVA NALOGE Z RAZREDOM

Kakor je pisanje šolske naloge v dijaškem življenju dogodek zase, tako je dogodek tudi ura, ko dobe popravljene zvezke in zvedo o svojem uspehu in neuspehu. Koliko je že drugi dan radovednega ugibanja, ali bo prinesel profesor zvezke ali ne! In potem že na hodniku oprezovanje, veseli in razburjeni glasovi: »Že gre, zvezke ima!« Ko stopi profesor v razred, vse utihne, na obrazih se zrcali velika napetost, tu in tam uide kak vzdih. Kakšno razočaranje, če zvezkov ni, a so jih zanesljivo pričakovali! Dijaki si namreč želijo naših motivacij, opominov, nasvetov, pogovorov in ocen.

Če le moremo, prinesimo zvezke takoj prvi dan, prvo uro! Ne smemo odlašati več kot en teden, pa čeprav imamo še toliko drugega dela. Zakaj? Vse je še tako živo, zanimivo, aktualno, vzbuja veliko premišljanja. Če nismo mogli prinesiti zvezkov prvo uro, pa so tega vajeni, je lepo, da se jim opravičimo. Dijaki znajo ceniti delo!

Ure poprav so najdragocenejše, kajti dijaki so tedaj najbolj sprejemljivi, dovzetni za nauke in napotke. Zato jim posvetimo posebno skrb. Veliko napako napravijo profesorji, ki takih ur ne izkoristijo; le razdele zvezke, tu pa tam komu individualno kaj pojasnijo — ali, kar je še slabše, najprej predavajo novo snov (izgovarjajo se na časovno stisko) in ob koncu ure razdele zvezke, da dijaki popravijo nalogo doma.

Profesor mora poznati namen poprav. Zato se mora nanje dobro pripraviti. Namen popravljanja je predvsem ta, da dijak spozna napake, jih z razumevanjem popravi in jih ne dela več. Ob napakah se uči. Če bo razumel, kaj je napačno in zakaj, in če ga bomo večkrat opominjali, napak ne bo več ponavljal. Pri popravi pa ne gre samo za jezikovno, gre tudi za estetsko in moralno vzgojo. Tedaj imamo priložnost, da dijake neposredno pripravljamo za življenje.

Uro poprave izkoristimo za utrjevanje slovničnega in pravopisnega znanja, zlasti v gimnaziji, ko ne obravnavamo več toliko opisne slovnice. V ta namen si pri popravljanju zvezkov izpišemo najznačilnejše splošne napake in jih razdelimo po skupinah.

Izpišemo si tudi stavke s stilnimi pomanjkljivostmi, da ob njih ponovimo kakšno pomembno stilno poglavje. Zelo važni so zapiski o vsebinskih in idejnih

vprašanjih, saj jih uporabimo za vzgojni pouk in za pogovor o življenjskih vprašanjih sploh. *Poprava šolske naloge* v višjih razredih osemletke zavzame navadno dve uri, v gimnaziji pa le eno uro. Vendar se zgodi, da moramo tudi tu podaljšati popraviljanje še za eno uro, zlasti če ob napakah ponovimo več slovničnih poglavij ali pa se obširneje pogovorimo o vsebinski in idejni strani nalog.

Kako poteka poprava? Najprej povemo splošno sodbo o uspehu naloge, nato preidemo k popravi. Ta obsega najprej vsebinsko in idejno plat, potem stil in kompozicijo in naposled jezik, pravopis in zunanjo obliko. Splošne napake popravljamo skupno, posamezne individualno. Pri tem se moramo izogibati poraznih pripomb, ki bi dijakom jemale pogum.

Skupno z dijaki najprej *obravnavamo vsebino naloge*: ali so navedli pravilne podatke, ali so sklepi dosledni in logični, ali je snov smiselno razvrščena. Razložimo jim natančneje, kaj je naslov zahteval, in jim povemo, komu je to najbolj uspelo v vseh pogledih, pa tudi, kako so znali nekateri spretno uporabiti lepe citate itd. Nato se ustavimo pri idejnih vprašanjih, ki jih rešujemo s pogovorom. Dijake opomnimo na njihovo morebitno napačno življenjsko miselnost: komodnost in špekulativnost, egoizem in asocialnost sploh, na pojave anarhičnosti. Naučimo jih resneje dojemati življenje. Razkrijmo jim zgrešena in nazadnjaška naziranja. Take ure bodo potem res ure za življenje. Pogovori naj bodo hkrati vaja v razlaganju in pojasnjevanju.

Stilna poprava je težja. Nekateri stavki so včasih tako nerodni, da jih skoraj ni mogoče popraviti. Take stavke beremo na glas (nekaj jih lahko napišemo tudi na tablo) in dijaki kmalu ugotove, da so slabi, nerodni, nerazumljivi itd. Nato jih sami popravljajo; pri tem sodelujejo vsi! Včasih si morajo izmisliti skoraj čisto nov stavek ali celo odstavek. Dalje popravljamo slabo, nejasno ali neustrezno metaforiko, rabo pleonazmov, tautologije itd. Predvsem pa osmešimo afektiran in bombastičen slog in frazerstvo sploh. Pokažimo jim, kako skušajo nekateri dijaki s slabo frazo prikriti miselno praznino. Posebno pozorno jim razložimo tudi kompozicijo naloge.

Pri jezikovni in pravopisni popravi obravnavamo zlasti napake, ki jih bolj ali manj dela ves razred. Najbolje je, da obravnavamo pri vsaki nalogi le štiri do pet takih napak. Obravnavati jih moramo natančno s številnimi zgledi in ponovitvami. Kako velik uspeh lahko dosežemo v štirih letih gimnazijskega šolanja, če se nam posreči odpraviti čez sto napak! (Trdinova)

Vse napake je treba popravljati ob analizi in razlagi. Samo ob konkretnih primerih dijaku oblikujemo miselno in izrazno sposobnost. Pri eni popravi natančneje ponovimo stavo ločil, rabo velike začetnice, pisavo tujih imen, pri drugi n. pr. zlogovanje in premi govor, pri tretji se ustavimo pri rabi časov, pri oziralnih stavkih, glagolskih načinih (zlasti pasivu) itd.

Vse bistveno pišemo na tablo, dijaki pa si pravopisne in jezikovne napake in popravke pišejo v posebne zvezke, ki naj si jih ohranijo še za pozneje. Dobro je, če jih profesor včasih prekontrolira. V zvezku naj bi bili dve rubriki: napačno in prav, kot je n. pr. v Bunčevem Jezikovnem svetovalcu.

Tudi v zvezku naj bo red; napake in popravke naj si dijaki pišejo po skupinah: pravopisne, morfološke, sintaktične, stilne itd.

Paziti pa moramo pri popravi, da ne govorimo preveč, ker postane ura lahko preveč dolgočasna, saj mora biti zanimiva in razpoloženje pri njej veselo. Profesor naj bere ali piše na tablo, dijaki pa naj ugotavljajo napake, navajajo pravilne oblike in nove primere. Tako se stalno razvija zanimanje, obdrži

napetost, ostri mišljenje in prefinja okus. Nihče se ne bo dolgočasil ali ukvarjal s čim drugim. Z dijakovo nerodnostjo se včasih lahko pošalimo, ne smemo pa ironizirati. Vse popravljanje mora biti dobrohotno, zato dijakov ne smemo žaliti in poniževati. Mlad človek je zelo občutljiv!

Preden razdelimo zvezke, *preberemo nekaj značilnih nalog*, boljših in slabših, zaradi ilustracije in zato, da se pri tem uče slabši dijaki. Ti spoznajo, kako je treba sestavljati nalogo, kakšni prijemi se lahko uporabijo itd. Spodbudno je tako branje tudi za pisca in tekmovanje v razredu. Dijaki se navadijo kritično presoјati naloge. Nekateri profesorji so proti branju slabih nalog, češ da to porazno vpliva na pisca, vendar je treba včasih kljub temu to storiti. Najbolje je, da preberemo nalogo kakega domišljavca in zanikrneža, da mu je to v moralni pouk. Drugi bodo tako videli, kaj je slabo, in ga ne bodo hoteli posnemati. Naloge preberemo lahko tudi samo v odlomkih, morda le najboljše in najznačilnejše odstavke, lepe stavke, izvirne misli. Najboljšo nalogo naj dijaki objavijo tudi v razrednem listu.

Nekateri profesorji na kratko obravnavajo vsako nalogo posebej, ne da bi *prej obravnavali splošne napake kolektivno*. Tak način ni dober, ker se dijaki ne zanimajo za vse naloge in medtem počnejo kaj drugega. Po drugi strani pa gre tudi za čas. Prav tako je treba odsvetovati razvrstitev zvezkov po ocenah od ene do pet ali narobe. Dijake s tem živčno mučimo. Najboljša je razvrstitev po abecednem redu. Prav tako ne smemo razdeliti zvezkov pred obravnavanjem napak, ker bo sicer vsak dijak imel opravka s svojim zvezkom in ne bo poslušal razlage.

Razdelitvi zvezkov sledi individualna pismena poprava. Dijake še prej opozorimo na obliko poprave (napis »poprava« in datum), na natančnost (vsaka napaka mora biti popravljena) in na to, da pred popravljanjem nalogo še enkrat v celoti pazljivo prebero. Dijaki naj si ogledajo napake; morebitne nejasnosti jim profesor razloži ob sodelovanju razreda. Napake popravljajo na robu ali pod oceno. Na robu je treba popraviti le posamezno besedo, če je n. pr. pravopisno napačna. Če pa gre za ločilo ali stil, mora dijak popraviti stavek v celoti. Iz tega sledi, da naj na robu popravljajo le tisti, ki so pisali nalogo odlično ali prav dobro, in morda še tisti z dobro oceno; dijaki, ki so pisali zadostno ali nezadostno, naj pišejo popravo v celoti doma, in sicer pod oceno. Ruski metodik Smirnov priporoča, naj bi dijaki eno stran v zvezku uporabljali za pisanje naloge, eno za popravljanje.

Doma dijak še enkrat vso nalogo pregleda ali popravo skonča. Šolsko nalogo naj si doma ogledajo tudi dijakovi domači vzgojitelji (starši in inštruktorji), da ugotovijo pismeno znanje. Zato je prav, da profesor zahteva *podpis staršev* pri oceni ne samo od dijakov, ki so pisali slabo, ampak tudi od vseh, ki so pisali pozitivno. Tudi to je ena izmed vezi med šolo in domom. Kar čudno je, da nekateri profesorji ne dajo zvezkov domov; potem jih starši nikoli ne vidijo in se ne morejo prepričati o pismenem znanju svojega otroka. Šolske zvezke je treba na koncu leta dijakom vrniti; njihova lastnina so, pa tudi pozneje radi večkrat pogledajo vanje, kako so pisali, se trudili in napredovali.

Popravo je treba vestno prekontrolirati. Najlaže to opravimo pred popravljanjem naslednje šolske naloge. Včasih moramo od dijaka zahtevati še popravo poprave, če je ta površna in napačna.

Zgodi se tudi, da *dijak ni zadovoljen z oceno*, misli, da se mu je zgodila krivica. Tedaj mora vljudno in kulturno prositi predmetnega profesorja za pojasnilo. Profesor mu mora oceno utemeljiti. Dijaki namreč v naglici primer-

jajo naloge po glavnih napakah (ki so navadno dvakrat podčrtane), ne ocenjujejo pa naloge v celoti. Zato jim moramo pri popravi vcepiti občutek za vrednotenje, občutek za mero in okus. Dijak lahko piše nezadostno, čeprav je naloga brez »glavne« napake (n. pr. ne ustreza naslovu, stavki so stilno nemogoči itd.).

Nekaj uporabljene literature: Lalević M. S.: O pismenim zadacima iz srpskog jezika u višim razredima gimnazije, Savremena škola 1947. Ignjatović S.: Problem pismenosti u našim školama, Savremena škola 1951. Trdina S.: Obravnava spisja v osnovni in srednji šoli, Sodobna pedagogika 1952. Trdina S.: Poprava slovenske šolske naloge, JiS III, 1957/58. Müller-Sternberg B.: Stilschulung, Wien 1952. Pogorelec B.: Sintaktične napake v šolskih nalogah, JiS II, 1956/57. Smyrnov, Pismenye raboty v srednej škole, Moskva 1946.

Ocene in poročila

CELJSKI ZBORNIK 1958

Celjski zbornik (Celje 1958, str. 324) prinaša članke o kulturni dejavnosti, o literaturi in gledališču, o arheologiji in spomeniškem varstvu, o gospodarstvu in zdravstvu. Nekateri bi utegnili zanimati tudi slavista.

J. Mlinar v svojem članku 150 let celjske gimnazije prikazuje življenje celjske gimnazije od ustanovitve (1808), govori o spremembah, ki so prišle z revolucijo 1848, o dobi absolutizma in ustavnosti, o gospodarskih krizah, ki so odjeknile tudi v šolstvu, o prvi svetovni vojski in slovenski gimnaziji med obema vojskama. Podaja zgodovino šolstva in statistično prikazuje naraščanje in padanje študirajoče mladine, tako Nemcev kot Slovencev. Opisan je pouk posameznih predmetov (za slavista pomemben pouk slovenščine — najprej neobveznega, po letu 1848 za Slovence obveznega predmeta in po letu 1918 učnega jezika; o težavah zaradi pomanjkanja učnega kadra in učbenikov) in boj Celjanov za samostojno slovensko gimnazijo, ki pa so jo dobili šele v Jugoslaviji. Od leta 1895/96 so bile že slovenske paralelke. Prikazano je tudi kulturno in družbeno življenje dijakov, pa tudi njih ideološka usmerjenost. Celjska gimnazija je dala nekaj pomembnih kulturnih in znanstvenih delavcev; nekateri so si pridobili celo svetovni sloves. V obeh vojskah pa je imela zavedno in borbena mladino.

Bruno Hartman je v članku Prvo leto celjske čitalnice opisal prizadevanje Celjanov za celjsko čitalnico; ta pomeni prvo večjo manifestacijo narodnega prebujenja v mestu, ki je proti koncu 19. stoletja postajala središče Štajerske. Celje je sicer pokazalo nekaj preroditeljskega duha v revolucionarnih letih, Bachov absolutizem pa je popolnoma ohromil družbeno življenje. Tako se je prava družbena dejavnost začela po letu 1860. Leta 1861 so obnavljali društva v Sloveniji in tudi Celje je pripravilo čitalnico, ki je imela prvo slovesnost 16. februarja 1862. Hartman je podrobno opisal slovesnosti tako imenovane besede in delo odbora, ki je bil vse leto v strahu za svoj obstoj. Članek je pomemben prispevek k literaturi o prebujenju na Štajerskem.

Janko Orožen je v sestavku Dva Kidriča v Rogaški Slatini pokazal, kako sta bila s tem krajem zvezana dva vidna rojaka, dr. France Kidrič, slovstveni zgodovinar, in njegov sin Boris, revolucionar. Orožen je po zemljiških virih in pripovedovanju ljudi prikazal Kidričev dom, razmere na domu in objavil rodovnik Kidričevih.

Vlado Novak je v nekaj črtah skušal prikazati književno delo Vl. Levstika kot pesnika, esejista, prozaista in prevajalca ter ga tudi vrednotiti. Pripominja, da ob slovenski moderni le preveč pogosto mislimo samo na Ketteja, Murna, Cankarja in Župančiča, treba pa bi bilo med ustvarjalci na prelomu stoletja omeniti še precej imen, med drugimi tudi Vl. Levstika. Članek poudarja, da je Vl. Levstik skušal s svojimi članki in esejmi tedanjim svetovnim tokovom čimbolj odpreti pot v slovenski literaturi. Ocenil je njegovo delo, posebno še prevode, kjer je prišla najbolj do izraza Levstikova živa, dejavna ljubezen do slovenskega jezika. Obris Vlada Novaka je

fragmentaren, kot sam poudarja, vendar pomemben prispevek za nadaljnje raziskave in vrednotenje književnega dela VI. Levstika.

Božena Orožnova je spregovorila o doslej malo znanem proletarskem pisatelju Janku Kaču. S svojim člankom je posegla v 30. leta 20. stoletja in prikazuje tedanje gospodarsko, politično in kulturno življenje, iz katerega je zrasel Kač, »v katerem je spodnja Savinjska dolina in njen prebivalec, samozavestni Savinjčan, našla polno-krvni izraz«. Prikazala je njegovo življenje in delo: analizirala je njegove romane in povesti, idejno, stilno in jezikovno. Oris Kačeve pisateljske fiziognomije je pomemben prispevek literarnozgodovinskemu raziskovanju, saj je Kač spregovoril o spodnji Savinjski dolini v istem času kot Prežihov Voranc o Koroški in Miško Kranjec o Prekmurju, čeprav se z njima ne more primerjati po svoji umetniški zmogljivosti.

Milena Hajšek

OPOMBE K JURČIČU VI

Šesta knjiga. — *Bojim se te.* Jurčič opisuje ponosno, a obubožano vdovo Ravberjevo (Ravbarjevo), katere rajni sprog je bil eden izmed mlajših sinov te nekdanj veljavne in obširne rodovine (str. 97—98).

Rodbina kravniških Ravbarjev (prim. opombo k povesti Grad Rojinje), ki so leta 1433 za 600 gold. dobili v fevd posestvo in grad Vinjek ali Kravjak, je bila konec 17. stoletja, ko se godi Jurčičeva novelica, gospodarsko močno opešana. Jurij Sigismund Ravbar je 1697 za 7000 gold. prodal stiškemu opatu Antonu Gallenfelsu desetino v muljavski okolici, Jurijev sin Karel Bernard pa je prišel pod varuštvo (sekvester) svojega svaka Franca Karla Lichtenberga in med 1750—1752 si je od podružne cerkve na Vrheh, katere ključar je bil, sposodil 360 gold. Leta 1753 je imel še 308 gold. 29 krajc. dolga. Iz urbarja, kjer so ti podatki, ni razvidno, kako in kdaj je dolg poravnal, za leto 1754 pa ni več podpisan kot ključar. Dne 24. aprila 1764 je Karel Bernard Ravbar grad in posestvo Kravjak prodal Gregorju Fedranu in vzel v zakup črnuški most čez Savo. Odslej se je njegova družina preživljala z dohodki mostnine.

Cvet in sad. Dejanje romana se godi na Dolenjskem, v okolici Muljave, in v njem je Jurčič porabil več dogodkov, ki jih je sam poznal ali pa je o njih slišal; seveda je vse umetniško pregnetel in povezal v skladno enoto.

Grad Zabrezje je isti kot Slemenice v Desetem bratu, torej Kravjak. Popolnoma verjetno je Zupančevo mnenje, da je staro komteso v romanu pisatelj upodobil po Ani Tekli Aleksandri von Födransperg, ki je bila hči Ignaca von Kleinmayerja, papirničarja v Žužemberku. Ana se je rodila 18. IX. 1799 in se 1829 poročila s kravniškim graščakom Avgustom von Födranspergom (3. VIII. 1801 do 22. XI. 1847), ki je pokopan na pokopališču pod Benekom, na grobu pa ima veliko železno ploščo, ulito v livarni na Dvoru. Imela sta tri sinove: Avgusta, ki je umrl v Žužemberku kot upokojen major (18. I. 1830 do 9. I. 1905); Friderika (13. VII. 1832 do 8. VI. 1865), ki je bival več let na Vrhniki, nato pa je imel gostilno, trgovino in pošto na Krki, kjer je tudi umrl; Henrika (10. VII. 1835 do 24. II. 1909), ki je ostal v vojaški službi in izdal obsežno knjigo spominov: *Vierzig Jahre in der österreichischen Armée*. Umrl je v Münchenu.

Komtesa Ana je po moževi smrti še nekaj časa ostala na Kravjaku, nato pa se je preselila v Žužemberk in tam umrla 7. VIII. 1851, sin Avgust pa je okrog leta 1860 grad s posestvom prodal nemškemu doseljencu Kr. Ottu. Okoli leta 1840 je Avgust Födransperg, Anin mož, postavil žago v Laškovcu blizu Kravjaka, kakor je bilo omenjeno že ob Desetem bratu. Ker je bilo premalo vodne moči, žaga ni šla, zato je kupil od muljavskega Bolka nekaj sveta ob potoku Višnjici in žago tja prestavil. To graščinsko žago je pozneje kupil Klemen z Muljave, od njega Kocman, od Kocmana Habjan (Ignac Bregar) in slednjič od Habjana Jurij Tekavc, ki je še vedno lastnik »Jurjeve žage«.

Zupanc trdi, da je Jurčič za žagarja Šepca, ki je imel v najemu graščinsko žago, rabil dva zгледа: prvi je bil Janez Smrekar, po domače Breznik (roj. 23. XI. 1792), mlinar in kovač v Brezju, ki je imel samo eno nogo; drugi pa žagar Kabac, ki je hodil po kolenih, ker sta mu v pijanosti obe nogi do kolen odmrznili. Kabac je imel hčer Cilko, ki se je poročila z Golobčevim Tonetom z Muljave. Imela sta hišico, zadnjo v vasi proti Stični, a je ni več. Ko sta žagarju Kabacu umrli mati in žena, je neka Marjeta silila za njim. V X. pogl. pripoveduje Jurčič, kako je Šepce iskal

dovoljenja za drugo ženitev najprej pri komtesi v Zabrezju, nato pa pri županu Stremenčku (Klemenu z Muljave). Z Leonovo pomočjo je v gradu dovoljenje dobil, župan pa mu ga ni hotel dati. To in pa dejstvo, da je »tlaka in desetina proč« (238), nam dá sklepati, da se dejanje romana godi po letu 1850. Težave, s katerimi so ljudje brez premoženja v 19. stoletju dobivali dovoljenje za poroko, večkrat omenja J. Trdina (ZD VIII, 178; IX, 153; X, 241, 418; XI, 387, 394—395, 441). Čeprav so že s patentom 13. IX. 1782 na Kranjskem odpadle omejitve pri sklepanju zakonov, je dvorna komora leta 1820 izdala dekret, po katerem so »gosposke pravico imele, odrekovati ženitvanjsko dovoljenje poslom, rokodelskim pomagačem, dninarjem in gostačem, ki so to dovoljenje potrebovali, ako so podpora dobivali iz ubožne blagajnice, ali so sicer nestalno in brez gotovih prihodkov živeli«. Leta 1832 so bila vnovič poudarjena določila patenta iz leta 1782 in do leta 1850 je bil v ti stvari red. Tedaj pa so občine zopet začele izdajati ženitvena dovoljenja, dokler ni 17. II. 1866 izšel nov občinski zakon, ki jih je za vselej odpravil. Toda še leta 1868 in 1871 so nekateri predlagali vpeljavo ženitvenih dovoljenj. (Glej o tem izčrpno Logarjevo opombo ob Trdinovi črtici »Kmečki in beraški zakoni«, ZD IX, 325—327.)

Kadar je bil Kabac dobre volje, se je šalil: »Bog daj v Višnji gori točo, v Šentvidu pa ogenj, potem bo dobro zame!« (V Višnji gori so imeli lesene strehe, ki jih je razbijala toča, v Šentvidu pa slamnate, ki so bile nevarne za ogenj. Če bi prišla nesreča, bi morali staviti nove hiše in žagar bi imel dela in zaslužka.) Dejal je tudi, da žaga, kadar reže hlode, poje: »Groš! Groš! Groš!« (To pomeni žagarjev dohodek.)

V starem Grahovcu (27. pogl.), ki je »tesal in mizaril kot samouk razne stvari za sosede, nabijal sodčke, goldam in škafo obroč narejal, pa tudi vsem vaščanom zadnje hiše delal, kadar so ta svet zapuščali, namreč mrtvaške rakve«, je Jurčič imenitno upodobil svojega krstnega botra starega Mihaela Lampreta, p. d. Kocmana iz Zavoda (29. VIII. 1791 do 27. XI. 1876). Njegov sin je bil Mihael Lampret (30. IX. 1812 do 13. III. 1900); ta je imel sina Mihaela, ki je bil Jurčičev sosed in prijatelj (3. XI. 1850 do 31. I. 1930). Jurčič zelo resnično opisuje stanje v Kocmanovem domu, ko pravi: »Grahovčeva hiša je bila bogata, to je, v hlevu in v kašči je bilo polno, dolga niso poznali in za sol je bil vselej denar. Stari Grahovec je bil dolg, močnopleč mož, ki je kljub svojim osemdesetim letom skoro tako pokonci hodil kakor njegov vnuk, ki je bil najmočnejši fant pri domačih pretepih in cerkvenih shodih, semnjih in pri ponočnem vasovanju« (334).

Pri Kocmanu, ali kakor pravi pisatelj »pri premožnem kmetu«, se je pripetilo tudi dogodek, ko je Kabac-Šepec z lesnim obročem neusmiljeno tresnil po zobeh Nežo Rožmarinko, da se ji je pcedila kri (konec 7. pogl.). Pri Kocmanu vedo še danes povedati to zgodbo s skoraj istimi besedami, kakor je v Jurčičevem romanu. Neža Rožmarinka je bila resnična oseba, nekoliko defektna ženska, ki je sama sebe tako imenovala in je bila v krški dolini znana pod tem imenom; od kod je bila doma, ni znano. Bila je zelo vdana vražam in je rada prerokovala srečo.

V XI. poglavju je Jurčič mojstrsko orisal »kosilo velikih gospodov ter poskušnjo in šolsko veselico« ob koncu šolskega leta. Vse to je pisatelj sam doživel, ko se je kot študent udeležil poskušnje »v trdih klopek šolskih za cerkvijo«, to je v krški šoli; zato je tudi mogel podati tako nazoren oris »veselice«. Krška osnovna šola (trivialka) je bila ustanovljena že leta 1744, sedanje poslopje pa je bilo sezidano leta 1809 in ob 150-letnici še vedno z uspehom rabi svojemu namenu; na njenih trdih klopek je tudi mladi Jurčič nekaj let trgal hlače. (Prim. Dr. A. Mell, Die historische und territoriale Entwicklung Krains von X. bis XIII. Jahrhundert, str. 48). Prav tako imeniten je tudi opis kosila v župnišču, kjer se je mlademu študentu zdelo nekoliko pusto, ker se človek pač najlaže peča in družji s svojo priliko. Mladi Jurčič bi se bil najbrž rad pogovoril kaj o literarnih zadevah, a duhovni gospodje so imeli svoje reči in svoje pomenke, svoja stališča (str. 248). Tudi na str. 316 podaja pisatelj osebne izkušnje in misli o življenju, na str. 285 pa spomine na mladostna leta.

Str. 10: veznik »ka« razlagata po Pletersniku Breznik in Rupel v pomenu »da«, Jurčič pa naj bi ga bil sprejel iz štajerskih narečij. V VI. knjigi ZD rabi Jurčič štirikrat »ka« in vselej v nekoliko drugačnem pomenu: Ka brati ne znaš, čemu bi se sramoval (10)? Kaj so te pa naučili, ka je toli in toliko denarja treba bilo (21)? Nikar ne hodi tako od mene. Ka nisva prijatelj (280)! Stari pristavi, da je prav vesel, ka je tako prišlo (347). V Kostelu se »ka« prav tako še danes rabi, a ne v pomenu »da«, marveč v pomenu »če, če pa; ker, ker že; ko, ko pa«. Tudi Pletersnik navaja pomen »ker« iz vzh. Št. in Bl. Kr. — Str. 21 in 71: Jurčičevo obliko »zlažje« (2. stopnja prislova lahko) je Rupel spremenil v književno »laž«. »Zlažje« je narečna oblika, ki

se v krški dolini še dandanes sliši. — Str. 171: biga = ovca, in ne le ovca, ki ima jagnje (G VII, 188), ampak vsaka ovca (krška dolina). — Str. 199: prilika o neusmiljenem hlapcu, kateremu je bil velik dolg odpuščen, on pak je svoje male neusmiljeno poterjeval, je pri Mt 18, 23—35. — Str. 200: »Prva hiša v farni vasi je bila krčma« meri na Krko. Stara cesta z Muljave čez Znojile na Krko je res pripeljala do prve hiše na Gmajni (sedaj Krka 19), kjer je bila v Jurčičevih časih gostilna pri Bučarju (Piškur). Bučarjevo krčmo, ki je že dolgo opuščena, omenja tudi dr. H. Tuma, ki je poleti 1881 obiskal Krko (Planinski vestnik 1933, 152—153). — Str. 248: »Naj bi kdaj v Zabrezje prišel«. Jurčič ves čas piše »na Zabrezje, na Zabrezju«, ker je pač imel v mislih grad na Kravjaku, samo na str. 248 se mu je izmaknilo »v Zabrezje«, kar je pravilneje. — Str. 252: čebele napraviti (III, 154: tobak napraviti = pipo s tobakom natlačiti) = čebele si omisliti. V krški dolini se še vedno sliši: kravo napraviti, prašiče napraviti = nakupiti si. Trdina (ZD IX, 16) piše: napravili so ljudi na odpad = pripravili k odpadu. — Str. 264: »kako bi bil bolan ležal in milo ječal«. Iz ljudske pesmi (prim. ZD III, 283, 391). — Str. 273: za praho grem orat ali praho grem delat = orati v jeseni, pred sv. Martinom, da zemlja čez zimo premrzne in se zrahlja, spomladi pa se še enkrat preorje. — Str. 324: »Ali bi te utronil!« To je očitna tiskovna napaka namesto »utrnil« = obrisal, udaril; zato ni nič čudnega, če Pleteršnik glagola »utroniti« ne pozna, glagol utrniti in otrniti pa Jurčič večkrat rabi: otrne in obrise si oči (II, 52); utrnila je solzo z očesa (II, 69, 96, 101, 108), zlasti pa III, 50: »Jaz bi mu bil že utrnil eno!« — Str. 208: »Ne more se reči, kateri bi bil Páris jabolko večje lepote dal.« Páris, lahkoživi trojanski kraljevič, sin Priama in Hekabe, povzročitelj trojanske vojne (Homer, Iliada). Hera, Afrodita in Atena so želele, naj Páris razsodi, kateri izmed njih pripada zlato jabolko, ki je imelo napis »Najlepši«, vrgla pa ga je Erinija med svate na Pelejevi svatbi. Páris je kot najlepšo izbral Afrodito in pozneje z njeno pomočjo ugrabil lepo Menelajevo ženo Heleno, kar je sprožilo trojansko vojno. — Str. 397: irt oponaša srako = šoja oponaša srako. Irt = šoja se v krški dolini še vedno rabi.

Jože Gregorič

Zapiski

PONATISI IZ RDEČEGA PRAPORA

IZ KOMUNISTIČNE SLOVENIJE. [19. junija 1920, št. 7.] *Guštanj-Ravne.* Delavstvo je na zborovanju dne 13. t. m. sprejelo soglasno naslednjo resolucijo: Delavstvo v Guštanju vzame poročilo o položaju na znanje ter sklene z ozirom na nujno potrebo, da se ves slovenski proletarijat združi v enotno fronto z vsem jugoslovanskim socialističnim delavstvom, pridružiti se takoj delavski socialistični stranki Jugoslavije (Komunistov). Združitev slovenskega delavstva z ostalim zavednim proletarijatom v državi je nujni pogoj skupni razredni zmagi. Samo zavedni proletarijat je nositelj srečne, svobodne Jugoslavije. Delavstvo Guštanja se loči od JSDS, ki je po krivdi voditeljev zapustila pravo pot socializma in nepretrganega razrednega boja, v nadi, da bo njegovemu vzgledu sledil še tisti ostanek delavstva v Sloveniji, ki se ni še odločil, ker je pričakoval, da se bode v smislu ljubljanskega sporazuma vsa stranka ujedini. Korumpirani voditelji stare JSDS so ta sporazum pogazili, ker nočejo ujedinenja, medtem ko ga delavstvo tirja, ker je to nujna potreba zgodovinskega razvoja. V narodnostnem oziru stoji proletarijat na stališču, da agitacija za pripadanje k eni ali drugi kapitalistični državi ni delo proletarijata. Ker se nahajamo v epohi svetovne revolucije; proletarijat mora povdarjati, da je proti vsaki formi kapitalistične države, bilo to republike, bilo monarhije, ter da se bori samo za ono obliko sovjetsko proletarske demokracije, ki jo predstavlja Rusija.

Dopisi. [23. junija 1920, št. 8.] *Guštanj-Ravne.* Zadnji čas opažamo med tukajšnjim delavstvom neko čudno, razdraženo politiko. Zdi se, da delavstvo pozablja, kaj je proletarec in kakšen cilj ima boj zavednega proletarca. Žal, da smo se zadnji čas vpletli v umazano nacionalistično borbo, kot buržuji, pripravimo se za »šprahe« in nekateri hočemo biti poleg drugega tudi še »Korošci«. To je dokaz, da je pri nas proletarska zavest še nevzbujena in nezadostna. To pa ni prav in s tem ne bomo

prišli daleč; organiziran proletarijat drugih krajev nas bo smatral za izdajalce in nas bo vrgel iz svojih vrst. Predvsem ne smemo pozabiti, da smo vsi izkoriščani sužnji enega grofa, kapitalista, da smo berači, pohojeni in zaničevani. V naših »modernih Personalhافزih«, kjer je natlačeno toliko sto in sto duš, nimamo električne razsvetljave, čeravno vodi električna napeljava mimo delavskih hiš v ravnateljska in uradniška stanovanja. Že večkrat smo prosili za vpeljavo električne luči, ali za nas ni nikdar materiala, ker si tovarniško vodstvo menda misli, da tega nismo vredni. To naziranje o delavcih so naši sedanji gospodje podedovali od vladajoče gospode v stari Avstriji. Dalje moramo delavci imeti pred očmi tudi to, da delamo brez starostne oskrbe. Mi lahko še tako garamo za tovarno, lahko delamo do sive starosti, ali na stara leta bomo dobili za ta trud le beraško penzijo K 16,66 mesečno, kakor dobivajo danes naši penzionisti, ki so prej vse življenje potili krvavi pot za grofa in mu pomagali polniti žepe, zato da danes poginjajo od gladu pred našimi očmi. To imejmo pred očmi in za izboljšanje našega življenja se borimo. Pustimo »šprahe«, naša domovina je ves svet, naš boj gre za kruh. Izboljšanje naših življenjskih razmer nam pa bo prinesla le socijalna revolucija — in za socijalno revolucijo pri nas le ena stranka in ta se imenuje: Delavska socijalistična stranka Jugoslavije (Komunistov). Vstopimo vsi v njo! — Našo slovensko nacionalno buržozijo pa pozivljamo, naj ne razburja s svojim šovinizmom mirnega delavstva.

Dopisi. [15. julija 1920, št. 13.] *Guštanj-Ravne.* »Naprej« je v svoji št. 150 prinesel dolg dopis iz Guštanja, kateremu se pozna na prvi pogled, da ni zrastel v Guštanju, ampak kje drugje v glavi kakega funkcionarja. Shod, o katerem piše, se je vršil že dne 20. junija, poročilo o njem pa so prinesli šele danes. Seveda gospodje so čakali in čakali, da bo kak sodrug poročal »Napreju« o shodu, ker se pa ni nihče oglasil, potem so pa gospodje oziroma »sodruzi« skovali ta dopis kar sami. Saj je vseeno, samo da je »štimumga«, pa je dobro. Seveda se v dopisu čisto na nizkoten način napada komunistična agitacija v Mežiški dolini. Očitajo se nam povsod zveze s klerikalci. Naša stranka se za to ne zagovarja, ker je preveč smešno, čudno je pa le, da so baš »sodruzi« socialdemokrati s svojim časopisjem in pa klerikalci z »Večernim listom« vedno skupaj v boju proti komunistom. Greš v cerkev, zmerja duhovnik raz prižnico črez komuniste, greš na shod socialdemokratske stranke, pa spet črez komuniste. V eni izmed prejšnjih številčk se je zaletel »Naprej« tudi v našega delegata, ki smo ga poslali v Vukovar. Trdi, da je on govoril na kongresu, naj se Koroška priklopi brez plebiscita Jugoslaviji. To je nesramna zavita laž. Naš delegat je protestiral proti plebiscitu sploh, ker je to kapitalistična intriga pariških mogotcev, kar bomo na Koroškem Slovenci in Nemci dolgo občutili; protestiral je, ker je zastopal razred, ki ne pripoznava državnih mej, ki jih vstvarjajo buržujske forme. To je resnica, gospodje!

Proletarijatu plebiscitnega ozemlja na Koroškem! [18. avgusta 1920, št. 23.] Pariška konferenca, predstavnik svetovnega kapitalizma in imperijalizma, je poslala k nam na Koroško nekako komisijo, da dela nekaj plebiscit.

In evo danes komisije v plebiscitnih zonah A in B! S tem se je pričela prava komedija. Nacionalistični svet koroške dežele besni. Od ene strani se vpije komisiji: »Živio«, od druge strani pa: »Heil«. Nacionalisti na Koroškem so zbesneli, obojni, nemški in slovenski. Dolge procesije teh nacionalistov romajo k tej komisiji, se pritožujejo, protestirajo, prosijo. Ljudstvo se razburja na shodih, potom brezvestnega časopisa, postaja nestrpno in kriči kot znorelo. Časopis, nemški in slovenski, prinašajo, lepo, slovesno obrobjeni, dolge, ognjevitve pozdravne članke, kjer v antantinih jezikih slavijo predstavnike »pravice« in se jim prilizujejo na svoj način za naklonjenost. Komisija pa gleda na vso to komedijo, ki je ne razume, in izda tu in tam kak plakat glede »tako imenovanega« plebiscita.

Tako izgleda zdaj ta glasovalna norišnica na Koroškem!

Nas komuniste briga ta komedija le toliko, v kolikor se tiče proletarijata. In tu nas navda žalost! Danes je na Koroškem socializem pokopan, danes je nacionalistična gonja omamila vse delavstvo tako, da je popolnoma pozabilo na svoje socijalno stanje in slepo drvi za nacionalisti. Danes na Koroškem ne moreš biti pravi socijalist; ako si socijalist, moraš molčati, drugače se ti zgodi kakor *Liebkechtu v Berlinu*.

Temu je krivo izdajalsko početje vodilnih krogov v vrstah socijalne demokracije, v kateri je organiziran naš koroški proletarijat. Mentaliteta koroških socijalistov se danes popolnoma nič ne razločuje od mentalitete raznih nacionalcev. Lokalni patriotizem, ki pravi: »Mi smo Korošci!«, je pri socijalistih ravno tako v modi kot

pri drugih buržujskih strankah. Duh internacionale gine iz mas vedno bolj in bolj in politično obzorje koroškega proletarijata se krči v koroškem šovinističnem močvirju.

Politike, ki jo v tem pogledu dela na Koroškem oficijelna nemško-avstrijska socialna demokracija z Dr. Rennerjem na čelu, ne moremo imenovati drugače kot veliko polit. umazanost. Skoro ves strokovno in polit. organizirani proletarijat na Koroškem je popolnoma pod vplivom sosednje nemško-avstr. soc. dem. stranke, ki ga izigrava v svoje nesocialistične, nacionalne svrhe. Nekaj tega proletarijata je sicer formalno organiziranega v jug. soc. dem. stranki, ali vse te organizacije so faktično pod vodstvom in vplivom nemške soc. dem. stranke, katera daje vodstvom teh organizacij direktive za postopanje. Voditelji soc. dem. stranke pri nas so zloglasni »sodruzi« Gröger, Pressien itd., ki se prav nič ne razločujejo od drugih nacionalističnih bestij D'Anunzijevega kalibra. Ves vpliv stranke so udinjali nacionalistični in lokalpatrijotični propagandi. Trenutno so obvladali razpoloženje delavstva, zato deluje zavestno, brezobzirno na sorodno jugoslov. soc. dem. stranko, ki pa vpriču teh razmer žalostna stoji ob strani in igra vlogo politične mevže. Usoda jug. soc. dem. stranke je res obupna. Delavstvo, faktično pod vplivom nemških strank, nima nikaškega zaupanja do svojih voditeljev, ki jih uobče poniževalno imenuje »Kranjci!«. Dalje se je vsled narodnostnih razmer nateplo v stranko mnogo sumljivih elementov, veleposestnikov, trgovcev in drugih takih ljudi, ki so po prepričanju vse prej kot socialisti, ali iščejo zaščite v njej. Lahko si mislimo srčne bolečine soc. dem. stranke ob pogledu na lastne pristaše. Zatorej tudi ta neodločnost v vodilnih vrstah naše social-patrijotske nacionalne stranke v pogledih na koroško vprašanje, tako cinčavo pisanje njenega časopisja.

Pravo orijentirana socialistična politika najde tudi iz tega čisti izhod. Mi komunisti v jugoslovanskem delu Koroške smo v tem pogledu že jasno precizirali svoje stališče. Naš delegat, ki smo ga poslali v Vukovar, je na Kongresu izjavil, da komunistično orijentirani proletarijat na Koroškem odklanja plebiscit, ki ga nam je servirala pariška kapitalistična gospoda. To izjavo je pozdravil takrat celi kongres enodušno. In koliko prahu je vzdignila ta izjava v časopisju naših social-patrijotov. Koliko nerazumevanja, zavijanja!

Isto stališče kot mi zavzema glede plebiscita tudi komunistična stranka v Nemški Avstriji in njena voditelja Kerže in Tomasch v Celovcu.

Proletarijatu Koroške in posebno onemu iz zone A in B pa kličemo:

Delavci iz fabrik, iz lesov, kmetje z njiv in travnikov in vsi tisti, ki ste tlačeni in ki čutite jarem kapitala na vaših ramah, vas »plebiscit« ne briga čisto nič. Tak plebiscit ni stvar delavstva! Delavstvo ni zato tukaj, da bi delalo meje med narodi ali da bi pomagalo buržoaziji graditi take meje; ampak delavstvo mora meje, ki jih kapitalizem gradi, razdirati in podirati. *Meje podirati je tvoja naloga, proletarijat!* Pustite gnilo nemško in slovensko buržoazijo, naj se grize med seboj, naj dela meje, ker gospoda nima drugega dela. Ona je dolžna delati tako, ker je obsojena od usode časa na smrt in se bo s tem izčrpala. Cilji delavstva so čisto drugi, posebno v današnji revolucionarni dobi. Mi se moramo boriti za vpostavitev sovjetske demokracije, katere sliko nam podaja bratska Rusija, za vpostavitev proletarske diktature.

Na dan plebiscita naj vsak zaveden proletarec, vsak komunist ostane doma! S popolno abstinenco pokaži, ti delavstvo, svojo politično zrelost, da ne priznavaš odločb Pariza.

Delavstvo, ne hodi se klanjat tej ententni komisiji, ne hodi lizat rok, ne vpij »Heil« in »Živio«, ne trosi cvetlic tistim, ki so predstavniki gnjilega družabnega reda, tistim, ki hočejo uničiti sovjetsko, delavsko Rusijo. Proletarijat ni za te vrste »plebiscite!« To je naše komunistično stališče, stališče jugoslovanske in nemške komunistične stranke, katerega se držite. To, kar nam predpisujejo, ni samoodločba narodov, to je uspavanje mas v stari režim medsebojnega zatiranja, iz katerega vstajajo le krasne perspektive za kruto medsebojno vojsko.

Delavstvo, ne prepiraj se, pod katero kapitalistično državo hočeš pripasti, okleni se komunistične stranke, ki bo vse narodnostne prepire rešila boljše kot Pariz in ententa, okleni se komunistične internacionale, ki vodi resničen boj proti vsakemu zaslužnjenju, pravtako socialnemu kakor nacionalnemu.

Komisiji pa kličemo:

Vive le communisme internacional! *Koroški delavec.* [Kakor je razvidno iz ponatisa tega članka v Rdečem praporu z dne 21. avgusta 1920, šte. 24, je bilo zadnjih devet odstavkov s psevdonimnim podpisom vred zaplenjenih.]

Iz komunistične Slovenije. [15. septembra 1920, št. 31.] *Guštanj-Ravne, Koroško.* Delav. izobraževalna organizacija »Svoboda« v Guštanju priredi dne 19. IX. t. 1. ob 3. uri pop. v takozvani »Ruski baraki« poleg fabrike gledališko predstavo. Na sporedu je I. »Kovačev študent«, spevoigra v treh dejanjih, spremljana z društvenim orkestrom. II. »Če sta dva...«, burka v enem dejanju. Po predstavi se vrši prosta zabava z razkošnim vzporedom v gostilni pri »pošti«. To je prva samostojna prireditve guštanjanskega proletarijata, organiziranega v »Svobodi«, strogo kulturnega značaja. Čisti dobiček je namenjen za ustanovitev javne »Delavske knjižnice«, ki se bo otvorila še to jesen v okrilju »Svobode«. Proletariat, udeležite se svoje prireditve! *Odbor.*

Dopisi. [2. oktobra 1920, št. 36.] *Guštanj.* Dne 19. t. m. se je vršil takoj po zborovanju kovinarjev v gostilni pri »pošti« tudi ustanovni občni zbor krajevne politične organizacije Komunistične Stranke Jugoslavije. Na dnevnem redu je bilo poročilo o strankinem svetu dne 5. septembra v Ljubljani. Poročilo s. Kuharja so vzeli navzoči z odobrenjem na znanje. Nato se je izvolil sledeči odbor: Tresk Ivan, predsednik, Kraiger Henrik, blagajnik, Kuhar Lovro, tajnik, Metarnig Anton, Šmidhofer Alojz, Gradišnik Jakob in Gradišnik Matija odborniki. Sklenilo se je, da se bo posebno pozorno začelo delovati med kmetskim proletarijatom po okolici, za katerega se danes ne briga nihče. Dalje se je naglašalo, da naj se osnuje po dovršenem plebiscitu tukaj strankino okrožno tajništvo za Koroško. Naša krajevna politična organizacija se je šele porodila, a ima že odbor, medtem ko social-demokratska že več let obstoji, a še nima nobenega odbora. Seve, »sodruzi« social-demokrati plavajo rajši skupaj z drugimi buržujskimi strankami v nacionalističnih vodah.

Dopisi. [7. decembra 1920, št. 55.] *Iz mežiške doline.* Volitve [poslancev za Ustavotvorno skupščino dne 28. novembra] so končane. Mežiška dolina je manifestirala z absolutno večino za socialdemokrate. Dobila je 1130 glasov, SLS 800, komunisti 120 glasov, druge stranke še manj. Rudarski revirji v Črni in Mežici so se izjavili kompaktno za soc. dem. Komunisti smo dobili v Guštanju 18 glasov, v sosednjem Tolstem vrhu 15 glasov, v sos. Prevaljah 11 gl., v Črni 13, v Mežici 4 in Dravogradu 58 glasov, kjer imamo večino. Ko bi ne bilo naše organizacije v Guštanju, bi ne dobila naša stranka nobenega glasu, kljub toliki industriji. Naša org. šteje 60 članov, torej kot postojanka v popolnoma sovražnem morju le ni odpovedala. Da nismo dobili več glasov, je krivo mnogo dejstev. *Soc. dem. so agitirali tik pred volitvami, da komunistična lista ni sprejeta in da komunisti ne bodo smeli voliti.* Drugič so cel okraj poplavili z letaki in plakati, medtem ko mi nismo dobili ničesar od nobene strani kljub temu, da smo pisali in moledovali. Zadnjo noč od 27. na 28. novembra je prišel kurir iz Maribora ter prinesel letake, ko je bilo za uspešno agitacijo že prekasno in ko so nasprotniki plakativali zadnjo bajto po hribih. Tretje dejstvo je, da *veliko naših somišljenikov ni imelo volilne pravice*, ker se jih je neupravičeno izbrisalo *zadnji moment iz imenika.* Tako v Guštanju samem jih je naš predstavnik naštel 15. Podobno je bilo tudi po drugih občinah. Veliko je bilo tudi krivo to, da je občina Kotlje volila v oddaljenem Guštanju, zaradi tega jih sploh veliko ni šlo volit. Iz občine Kotleje jih je prišlo le 50 %, iz Tolstega vrha tudi 50 %. Ko bi ne bila tako oddaljena volišča, bi jih dobili gotovo več. Sploh je bila udeležba v Mežiški dolini slaba. Indiferentnost! Sedaj, ko ste na Kranjskem tako sijajno zmagali, bo treba prijeti pri nas. Sedaj, ko je tukajšnji proletarijat izvedel polom socialdemokracije na Kranjskem in v Hrvatski, je masa frapirana. Čutijo, da so izolirani. Sedaj vsaj vidijo, da komunistem ni fraza!

[Prežihov Voranc]

ZANIMIVE BESEDE

Slovensko *BLAVOR*, *MLAVOR*, *BABOR* »magična kača«. Lanski TT je v rubriki potovanj po Sloveniji poleg različnih drugih etnografskih drobcev spravil v evidenco tudi doslej neregistrirano besedo *blavor* »magična kača z diamantno krono na glavi«. Iz slovenske Istre poznamo že sto let z istim pomenom *babor*, med gradivom za LAS pa je na Krasu ugotovljeno tudi *mlavor* »magična kača večja kot modras« (Kobja glava). Verjetno je v zvezi s temi besedami tudi ime kačjega kralja *Babilon*, ki ga vsi poznajo iz Milčinskega Pravlje in je verjetno ljudsko etimološko naslonjeno na znano biblijsko krajevno ime s približno podobno fonetično zaporednostjo. Enako je skoraj gotovo tudi *riba Faronika* iz narodne pesmi na biblijski *faraon* naslonjena neznana starejša beseda ali ime.

Besede *blavor*, *mlavor*, *babor* pričajo že s svojim pomenom, da so avtohtone v slovenščini in ne morejo biti izposojene iz srbohrvaškega *blavor*, *mlavor*, *mulavar* »Art Schlange, Ophisaurus apus, Panzerschleiche«. To primerjajo z albanskim *boŕe* »kača«, *bullar* »vrsta vodne kače« in z romunskim *balaur* »zmaj, pošast«. Ker je tudi dialektično antično grško izpričano *móluros* »vrsta kače« poleg krajevnega imena *Bóluros*, sodijo na splošno, da je ta samo balkanska beseda relikv iz ilirskega **bolauro*, **molauro* (Skok, ZRPh XLIX 512, M. Durante, *Ricerche lingv.* I 270). K. Oštrj je v *Beiträge zur alar. Sprwiss.* 68 in v *Razpravah DHV* I 298 šel še dalje. Primerjal je te balkanske besede z alpsko latinskim *ablinda* »vrsta kuščarja« in sklepal, da je osnova predindoevropska.

Enako razmerje *b : m* imamo tudi v slovensko etimološko temnem *brámor*, *mrámor* »Gryllotalpa vulgaris, der Spath, der Knoten am Knie, Scropheln itd.«, kar kaže tudi na neke magične zveze v stari ljudski medicini.

Slov. dial. ČEMELA »apis mellifica«. Na skrajnem vzhodu in zahodu Slovenije imamo poleg današnje knjižne oblike *čebela* in dial. *čbela*, *žbela*, *bčela*, *bačela*, *bušela*, *čela*, *pšela* itd. tudi *čemēla* (Goriška Brda), *čmela* (vzh. Štajerska). Že pri Dalmatinu najdemo *čmela*; drugod so znane vsaj izvedenke, tako n. pr. *šmenák* »čebelnjak« (Banjščica) ali *čmēlec* »roj« (nelokalizirano).

Malo je verjetno, da bi se te oblike v slovenščini razvile samo sporadično, morda po besednem križanju s *čemer* »strup« ali *čmrlj* »bombus terrestris«, čeprav pomeni v Kobaridu *bušela* oboje »apis« in »bombus«. Že sam areal besede bi pričal za arhaizem. Pri razlagah slovanskih izrazov za čebelo je ostala *čemela* neopazena. Večina etimologov je izvajala *čebela* po metatezi iz *bečela*, saj kažejo vsi refleksi v današnjih slovanskih jezikih na staro *bučela* z *jerom* ali *jorom*, kar je oboje že v najstarejših cerkvenoslovanskih tekstih. Mislijo največkrat na osnovo **biko-*, kot je v keltskem *bech* »čebela« ali s prevojem v latinskem *fūcus* »trot«. Toda že litavsko *bitis* in staro visoko nemško *bia* »čebela« povzročata težave; nekateri (glej literaturo pri Berneker, SEW I 116 in Vasmer, REW II 471) suponirajo *bučati*, drugi poskusi razlage pridejo vsaj za mladogramatike komaj v poštev.

Slovensko **čmēl* »bombus« se javlja deloma z vrinjenim *-r-*, slovensko *čmrlj*, *črmelj* poleg *čmēlj*, *šmelj*, enako češko *čmrlái* in poljsko *strzmiel*. To spravljajo v zvezo z litavskim *kamāne* »čmrlj«, *kamīne* »poljska čebela«, lotiško *kamīne*, staro prusko *camus* »čmrlj« in nemško *Hummel*. Nedavno umrli poljski etnograf Moszyński je s temi baltskimi besedami duhovito vezal tudi slovensko rastlinsko ime *komonica*, zahodno in vzhodno slovansko »Melilotus« (na Balkanu »Artemisia«), kar je seveda mnogo bolj spremenljivo kakor Miklošičeva razlaga iz *komonь* »konj« (glej *Jezyk poljski XXXV* 295).

Že Miklošič je v EW 419 pri *čmrlj* opozarjal na finsko *kimalainen* »čebela«, *čmrlj* »poleg *kimara* »med« itd. Kasnejši avtorji so energično zavračali možnost sorodstva med temi besedami. Šele Machek je v svojem češkem etimološkem slovarju opustil skoro brezupni boj z glasoslovnimi težavami in proglasil vse te besede za paleoevropske, kot je toliko drugih besedi v zvezi s čebelo v indoevropskih jezikih. Ne da bi poznal slovensko *čemela*, rekonstruiral izhodno slovansko obliko **čmēla*, po zamenjavi labialov *m/b* nato **čbela* in iz tega po metatezi splošno slovansko **bčela*. To naj bi bil samo femininum k *čmēlj*. Razlaga je drzna, vendar vredna upoštevanja. Slovenščina pa je tako znana po številnih izrednih arhaizmih v svojem izraznem fondu.

Slovensko KLEG »klej«. Gustmann (*Deutsch-wind. Wb.* 1789) navaja s pomenom »Schiffpech« slovensko *kleg* (m.), *klegje*, kar je kasneje sprejel tudi Jarnik, *Versuch* 235 z dodatnim pomenom »Bergharz«. Čeprav tega apelativa kasneje več ne srečamo v slovenskih slovarjih, je gotovo domač, ker je izpričan tudi v rastlinskih imenih. Pleteršnik pozna *klêg* (m.) poleg *klêj* (m.) in *klêja* (f.) »*Lychnis viscaria*, die Pechnelke«; iz kasnejše botanične literature bi pritegnili še *klegje* »*Lychnis visc.*« in *klegjek* »*Carex flava*«.

Poleg splošnoslovanskega *klej* najdemo oblike z *-g-* samo v češkem *klíh* »klej«, *klížiti* »lepiti«, *klížka*, *překlížka* »Sperrplatte«. Beseda je izpričana kasno, prvič šele pri Pohlinovem sodniku Rosi, zato sodijo češki etimologi, da je to mlada, samo češka inovacija, ki se je razvila preko adj. **kliovatý* z vrinjenim hiatovim *-g-* v *klíhovatý* in iz tega *klíh* z novimi izvedenkami (Machek, EŠČ 202). Staročeško je izpričano samo *klí* (m.), gen. *klé* »drevesna smola, bitumen«. Slovenske paralele pričajo, da je dvojnost že praslovanska.

Etimologija te besedne družine, kamor spadajo poleg splošnoslovanskega *klej* tudi slovaško *glej*, *gluj*, *glia*, *glie*, rusko in poljsko dial. *glej*, ukrajinsko *hlej* »ilovica«, še ni dokončno pojasnjena. Zaradi slovenskega *kejšè* (n.) »mizarski klej« in *kelíti* »lepiti« so mislili od Miklošiča dalje, da je med *-k-* in *-l-* izpadel polglasnik in so slovanske oblike primerjali z grškim *kōlla* »lepilo«. Vendar imamo v slovenskih narečjih dovolj primerov sekundarne vokalizacije glasoslovnih skupin *k + likvida*, tipa *Kerim*, *Kumet*. Malo je verjetno, da bi bile slovanske besede izposojene iz nem. *Klei* »ilovica, lepilo«; najbolj sprejemljiva se zdi Machkova domneva, da je treba izhajati iz osnove **glēi-* kakor pri *glina*, *gliva*, ki s številnimi formanti v posameznih jezikih omogoča rekonstrukcijo različnih slovanskih oblik.

F. Bezlaj

SLOVENŠČINA NA EKONOMSKIH SREDNJIH ŠOLAH

Učni načrt za pouk slovenščine na ekonomskih srednjih šolah se bistveno ne razlikuje od gimnazijskega. Manj je historične gramatike, zaradi majhnega števila ur pa se predavatelji tudi ne utegnejo zadrževati pri nadrobnostih iz literarne zgodovine, kar pa za literarno vzgojo ni posebnega pomena.

Dejanski položaj slovenščine na ekonomskih srednjih šolah naj prikažejo naslednje ugotovitve. Dijaki, ki se vpisujejo na ESS, so z osemletko zaključili splošno izobraževanje, tako vsaj mislijo, in žele pridobiti predvsem strokovno znanje, kot ga potrebuje srednji gospodarski kader. Njihova glavna pozornost je zato posvečena strokovnim predmetom. Razmerje med splošno izobraževalnimi in strokovnimi predmeti, če ne upoštevamo strojepisja, predvojaške in telesne vzgoje, je 6 : 8 (to je slovenščina, tuji jezik, zgodovina, gospodarski zemljepis, matematika, stenografija : gospodarsko računstvo, politična ekonomija, pravo, blagoznanstvo, gospodarsko poslovanje, knjigovodstvo, korespondenca in statistika). Razmerje v številu ur pa je v I. letniku 19 : 10, v II. letniku 16 : 12, v III. letniku 13 : 16 in v IV. letniku 10 : 19. Med šolo se torej spreminja v korist strokovnih predmetov, in to toliko bolj, kolikor so delno strokovni predmeti tudi tuji jezik, gospodarski zemljepis in stenografija. Ali to razmerje vpliva na odnos dijakov do slovenskega jezika in na znanje materinščine?

1. Dijaki prvih letnikov — čeprav doslej niso prinašali najboljših zaključnih spričeval iz osemletk — se pismeno in ustno izražajo veliko bolje in bolj sproščeno kakor dijaki višjih razredov z maturanti vred. Mislim, da tiči vzrok prav v razmerju med splošno izobraževalnimi in strokovnimi predmeti, v naravi strokovnih predmetov in ne nazadnje v predavateljih. Dijak prodira iz leta v leto globlje v strokovno snov; strokovni predmeti so zvečine narativni, tako vsako uro posluša in tudi sam govori o stroki, ki zanjo zadostuje omejen besedni zaklad in ne zahteva lepega, temveč predvsem razumljivo izražanje. To slabo vpliva na dijakovo jezikovno znanje.

2. Učne metode obeh skupin predmetov se razlikujejo: snov gospodarskih predmetov je taka, da jo dijaki sprejemajo bolj ali manj mehanično, matematik in slavist pa zato obupavata, ker dijaki »ne znajo misliti«. Brez odpora se ti nauči pet ali tudi več strani iz literarnozgodovinskih skript, največjo težavo pa mu povzroča analiza literarnega dela, pa naj bo pesem, drama ali roman. Tu izvira tudi resnica, da dijaki slabo sestavljajo spise, da ne znajo delati izvlečkov in jim je tuje posploševanje.

3. Zanimanje za kulturo in estetski občutek pri teh v prakso usmerjenih dijakih sta res majhna, tako da jim je včasih silno težko razložiti, zakaj je Shakespeare velik, v čem je Levstikov pomen in kako je treba občutiti impresionistično pesem.

Vrednost slavistovega prizadevanja na šoli seveda zmanjšuje *pomanjkanje učbenikov*. Že nekaj let nam je za našo stopnjo dosegljivo samo Slovensko berilo VIII, ker ga pa razen v II. polletju IV. letnika ne moremo vskladiti z učnim načrtom, ga le poredkoma jemljemo v roke. Dijaki spoznavajo literarna dela večinoma le slušno iz profesorjevega ali součenčevega branja, katerega vtis seveda ni dovolj močan. Ponavljanje in učenje doma pa se zreducira na guljenje v literarnozgodovinskih skriptih ali celo samo zvezkih. Slovnica je sicer na razpolago, a brez jezikovnih vaj opravlja le del svoje naloge.

Posebno vprašanje ESS je še *korespondenca*. V jezikovnem pogledu bi spadala v slavistov predmetnik, zaradi strokovne vsebine pa jo poučujejo ekonomisti. Pred vojno so jo sicer poučevali slavisti, vendar ekonomisti menijo, da danes spričo dinamike našega ekonomskega življenja to skoraj ne bi bilo mogoče. Direktni vpliv slavista se omejuje na pregledovanje gradiva, ki ga uporabljajo pri predmetu. Tuji jezik je vprašanje rešil čisto mehanično: dijaki se uče le »korespondenčnih fraz«.

Ob reformi ekonomskih srednjih šol bi kazalo urediti pač tudi položaj slovenščine, začeni s številom ur. Da bi dijaki v jezikovnem pogledu zdržali »pritisk« strokovnih predmetov, bi bilo treba slovenščini določiti več ur. Potrebni bi bili tudi posebni učbeniki za ESS, tako jezikovni kakor literarni. Želeli bi si predvsem *jezikovne vadnice*, ki bi osnovno slovnično znanje, pridobljeno v osemletki, poglobljala v obliki pravopisnih, jezikovnih in slogovnih vaj. Posebno *strokovno berilo* o gospodarskih ustanovah, organizacijah in življenju naj bi skrbelo za čist besedni zaklad iz ekonomske stroke in vplivalo na slog, saj se poslovno izražanje vedno bolj odmika lepi slovenščini. Ob sestavljanju učnega načrta za književnost in *literarno berilo* bi kazalo premisliti, ali sta strogo kronološko zaporedje in dosedanja razmejitve snovi po letnikih najprimernejša. Vedno znova opažamo, da je n. pr. poglavje o renesansi za I. letnik pretežko, medtem ko je slovenski romantični in poetični realizem konec II. in v začetku III. letnika že tako znana snov, da kljub poglobljanju ne zbudi več zanimanja. Berila naj bi bila izčrpno komentirana, kar bi lahko nadomestilo literarnozgodovinske preglede. Opremljena naj bi bila tudi z mnogimi nalagami, ki bi obsegale jezik in slog, razčlenitve, oznake in primerjave literarnih del ter teme za samostojno spisje. Sistematično zbrane, dijakovi zmogljivosti in razvojni stopnji prilagojene naloge bi gotovo imele velik učinek.

Zanimanje dijakov za predmet bi bilo mogoče spodbuditi z modernimi učnimi pripomočki: z magnetofonom, ki bi jih opozarjal na slabo izražanje, z magnetofonskimi in gramofonskimi posnetki literarnih del, ki bi jih recitirali slovenski igralci ali morda avtorji, dalje z literarnimi in kulturnimi poučnimi filmi.

Ker na strokovni šoli prav na slovenščino odpada levji delež skrbi za kulturno, estetsko in moralno vzgojo ter tudi za dijakovo splošno obzorje, bi bilo vse navedene učbenike in učne pripomočke vredno in potrebno pripraviti.

Vera Gregorič

SLOVENŠČINA NA SREDNJIH TEHNIŠKIH ŠOLAH

Zanimivo je to: srednje strokovno šolstvo je v zadnjih letih pri nas tako naraslo, da prerašča gimnazije, in vendar o strokovno-pedagoških problemih materinega jezika in narodnih književnosti na teh šolah domala ne govorimo. V lanskem šolskem letu je bilo na učiteljskih, na srednjih ekonomskih in na srednjih tehniških šolah že 63 % naše srednješolske mladine. Samo tri tehniške šole, ki so se letos formirale iz bivše Tehniške srednje šole v Ljubljani, štejejo 2600 dijakov. Znana je prosvetna politika ljudske oblasti, kar zadeva strokovno šolstvo: širilo se bo vedno bolj, medtem ko gimnazije zgubljajo svoj pomen. Še predlanskim je bilo razmerje 50 : 50! Mladina naj bi šla v življenje skozi strokovne šole, pa tudi na univerzo naj bi prihajala pretežno od tod. Računati moramo torej s tem, da bo v prihodnje večina naše inteligence prihajala iz srednjih strokovnih šol. Ti in tisti, ki bodo šli dalje na univerzo, bodo od splošne izobrazbe nesli s seboj v življenje le to, kar jim bosta dali osemletka in strokovna šola. Na strokovnem šolstvu bo tudi slonela domala vsa teža izobraževanja odraslih. Čas je torej, da se tudi slavisti zamislimo v to in poskrbimo, da bo materin jezik imel na reformirani strokovni šoli tisto mesto, ki mu gre.

Srednja tehniška šola je bila v naših skrbih in ljubezni doslej pastorka. Še iz predvojnih časov smo podedovali predsodke o »obrtnih šolah«: prepričanje, da dober slavist tam nima kaj iskati, da je pri svojem delu pač pomilovanja vreden, ker ne more početi kaj več kot opravljati flako najhujše vrste, da mladina na teh šolah za slovenščino nima smisla in ne vesolja itd.

Takšni pogledi na materin jezik in literaturo na tehniških srednjih šolah že zdavnaj ne ustrezajo več resnici. Že v prvih povojnih letih smo izbojevali bitko za enakopravnost slovenščine s strokovnimi predmeti. Ne mislim tu formalne enakosti, za katero ni bilo ovir: predmet je dobil tri tedenske ure in postal maturitetni predmet. Ne, mislim tisto enakost, ki jo je bilo treba izbojevati s predsodki strokovnih predavateljev na šolah. Ti so premnogokrat med učenci in v profesorskih zborih vzdrževali mnenje, da je materinščina na strokovni šoli balast. Boj s predsodki ni bil lahek in ne kratkotrajen. Ko je bil končan v naš prid, so naše zahteve pri pouku začele rasti.

Zanimivo je, da prosvetne oblasti niso nikoli postavljale do našega predmeta preciziranih zahtev. Vse je bilo prepuščeno naši iniciativnosti, zahtevnosti, ambicioznosti. V začetku smo sestavljali svoje učne načrte, potem pa prevzeli gimnazijske, le da snov nekoliko krčimo in nekatera poglavja izpuščamo. Uvedli smo tudi iste učne

pripomočke: Berila, Slovensko slovnico, Besedno umetnost itd. Kot zahteva gimnazijski učni načrt, imamo govorniške vaje, referate. Čeravno so naši dijaki doma bolj obremenjeni kot gimnazijci, smo vendarle vpeljali tudi domače branje. K temu nas je med drugim prisilila tudi potreba, saj pri treh tedenskih urah zmanjka časa za tekste v šoli, razen tega pa še spoznanje, da bodo tako dijaki spoznali le literarno zgodovino, del, zaradi katerih je bila ta napisana, pa ne.

Kakšni so torej problemi slavista na srednji tehniški šoli? Mislim, da pretiravajo tisti, ki govorijo o specifičnosti pouka na naši strokovni šoli. Človek, s katerim imamo opravka, je isti kot na gimnaziji, ne boljši ne slabši. Že so namreč mimo časi, ko je na strokovno šolo šel tisti, ki ni bil »poklican« za gimnazijo. Tisti slavisti, ki še zdaj podarajo študentu zadostno obljubo, da bo šel na strokovno šolo, ravnavajo močno nápak. Naval dijakov na naše šole je silovit, zato konkurenca huda. Mi pa v svojih zahtevah poznamo prav tako malo prizanašanja kot v gimnaziji. Tako mislim, da o kakih posebnih metodikah pouka na teh šolah ne more biti govora.

Pri delu imamo iste težave kot gimnazijski predavatelj. Res, da je odstotek tistih, ki bi jih predmet posebej zanimal, verjetno manjši, vendar to nadomesti resnost pri delu in prizadevnost. Naš študent ve, da bo po toliko in toliko letih prišel do poklica in kruha, zato je njegov odnos do dela drugačen. O priljubljenosti predmeta bi verjetno ugotovili isto kot v gimnaziji: kakršen je predavatelj, takšna je priljubljenost.

Tudi dijak tehnik se zanima za kulturo, še posebej pa za besedno umetnost. Samo nekaj otipljivih dokazov: V svoji praksi sem ne enkrat doživel, da so dijaki z veliko požrtvovalnostjo izdajali razredna glasila; na bivši Tehniški srednji šoli je do njenega razpusta redno izhajalo tiskano literarno glasilo Naša vez; že vsa leta po vojni je na šoli deloval pevski zbor; naši dijaki so slehorno leto uprizorjali gledališka dela in z njimi gostovali po Sloveniji; že vrsto let je šola imela v Mestnem gledališču dva abonmaja, še posebej pa lani tudi opernega. Letos imajo tri tehniške šole, ki so zrastle iz bivše TSS, dva abonmaja v Mestnem gledališču, enega v Drami in skupni operni abonma. V vseh primerih zasedejo vso hišo. V lanskem šolskem letu je bilo na Tehniški srednji šoli okoli 600 naročnikov Mladih potov, se pravi malo manj kot tretjina vseh dijakov. Proslave ob 40-letnici KP v lanskem šolskem letu so bile prave kulturno-politične manifestacije, kakršnih ni zmogla nobena druga šola. Ko je letos uprava Naše sodobnosti začela iskati naročnike med srednješolsko mladino, je bil odziv na treh tehniških šolah v Ljubljani presenetljivo velik.

Glede učbenikov, priročnikov in vseh drugih pripomočkov nas tarejo iste skrbi kot gimnazije in druge strokovne šole. Kako bo v prihodnje s to stvarjo, bo seve odvisno od novih učnih načrtov: po njih se bodo ravnali sestavljavci pripomočkov za pouk materinega jezika in literature. Naj bodo učni načrti za reformirane šole takšni ali drugačni, mnenja sem, da bi bili učni pripomočki za vse strokovno šolstvo in za gimnazije isti. Sodim pa, da bi morali prihodnji sestavljavci Beril imeti pred seboj na moč spremenjeno strukturo dijaštva, ki bo te pripomočke uporabljalo. Večino bodo namreč sestavljali dijaki srednjih strokovnih šol. In pred očmi bo treba imeti to večino, predvsem pa ne bodo smeli pozabiti, da bo vsaj polovica te večine pripadala tehniški mladini. Mislim na tisto, kar naj bi po moji sodbi spremljalo antologijski prikaz slovenske besedne umetnosti: na druge veje kulture, ki so kot ilustracija potrebne za razumevanje besedne umetnosti. Tu bi kazalo marsikje za tehnika izbirati drugače kot za gimnazijca ali učiteljskega. Sicer pa smo tu že pri vprašanih o načelih sestavljanja prihodnjih Beril, kar ne sodi več sem.

Ob koncu bi se rad dotaknil problema, ki je nadvse važen za slavistične forume. Gre namreč za reformo strokovnega šolstva in za mesto, ki ga bo v njej dobil materin jezik. Zdi se mi, da ureditev tega vprašanja prepuščamo usodi. Načrti za novo šolo se kujejo brez nas, odločitev prepuščamo strokovnim predavateljem. Ti pa so odločili, naj število tedenskih ur ostane isto. Spričo stvari, ki sem jih razložil v začetku, bi bilo nujno, da slovenščina dobi štiri ure na teden. Če pomislimo na to, da bo večina mladih izobražencev prihajala v prihodnje iz strokovnih šol in da bo vsaj polovica teh tehniška mladina, bi bilo nujno treba poskrbeti, da ta predmet dobi v naših učnih načrtih več ur. Že tako bo splošna izobrazba tega izobraženca ožja, ker je drugim splošno izobraževalnim predmetom odmerjeno malo ur. Slavist ima še največ možnosti, da z ekskurzi na razna področja ved, ki segajo v literaturo, širi dijakovo izobrazbo. Razen tega predavatelja majhno število ur sili, da ostaja zgolj pri literarni zgodovini in se ne utegne skoraj nič ukvarjati z jezikom. To pa postaja nesmiselno in nevzdržno. Ne mislim, da bi ena ura več morala iti na

račun dijakove obremenjenosti. Poznam učne načrte tehniških srednjih šol in vem, da bi marsikak predmet brez škode pogrešil eno tedensko uro.

In še nekaj. Že prihodnje leto bodo začeli pri nas ustanavljati šole za obratne inženirje. Vanje se bo stekal zelo pisan material s kaj različno izobrazbo. Mislim, da bi morali slavistični organi doseči, da postane na teh šolah materin jezik obvezen.

V kratkem bo pri nas tehniška inteligenca najštevilnejša. *Kako je z jezikom in smislom za leposlovje med tehniki, ni skrivnost.* Mnenja sem, da bi morali napeti vse sile, da se stvari v tem pogledu temeljito spremenijo, če nečemo, da bo velikemu delu našega izobraženstva lepa knjiga nekaj nepotrebnega in tujega, in če nečemo, da bo našemu tehniku in inženirju spriču slabega obvladanja materinega jezika manjkalo prav tisto, zaradi česar se prišteva k svojemu narodu. Cene Kopčavar

ODGOVARJATI — USTREZATI

L. 1920 je Breznik v SP obsodil zvezo: *+ ne odgovarja sedanjim zahtevam* (fr.-nem.) = *ne ustreza sedanjim razmeram*. V 4. izdaji svoje slovnice (1934, v rokopisu dokončana že 1931) pa ima na str. 48 tudi stavek: »v grščini mu (velelniškem -i) odgovarja optativ«. Ob tem stavku je napisal St. Bunc: »Pogosto rabljen način izražanja: slovenskemu velelniku odgovarja v grščini optativ bomo v znanstvenem jeziku obenem z Breznikom (48) pač iz potrebe mirno pisali, novi Pravopis pa temu primerno prilagodili. Ta jezikovni kalk je lasten večini sodobnih evropskih jezikov: nem. *entspricht*, franc. *répond*, polj. *odpowiada*, srbohrv. *odgovara* itd.« (Ob novem »Brezniku«, Jutro 24. X. 1934.)

In kaj je ob tej opombi storil Breznik? Na pōlah slovnice, kamor si je zapisoval popravke, opombe in dostavke za novo izdajo, si je na omenjeni strani 48 prečrtal *odgovarja*, ki se nanj sklicuje Bunc, in na rob zapisal je *enak*. Bunčeva opomba ga je torej opozorila na spodrsnjaj, ki se mu je primeril v slovnici, pa ga ni poskušal zagovarjati, marveč ga je neusmiljeno zavrgel. Isto je storil v SP 1935, kjer je ostalo besedilo iz 1920, le da je križec (+) zamenjal z milejšo obsodbo *bolje*; to je obdržal tudi SP 1950 v celoti. Vendar pa SP navaja poleg *ustreza* tudi izraze *se ujema*, *sklada*, *zlaga*, *se dá primerjati*. Vsi ti izrazi so bolj ljudski kakor *ustrezati*, ki je knjižni izraz in še razmeroma mlad, zlasti v tej zvezi in tem pomenu. Toda vse to prepovedovanje ni rodilo pravega uspeha in se beseda *odgovarjati*, *odgovarjajoč* v tem pomenu danes uporablja še pogosteje kakor prej. Kaj torej? Ali morda le kaj govori besedi, v prid, da bi tako rabo mogli upravičiti in jo dovoliti?

Kdaj se je v slovenščini prvič uporabljal *odgovarjati* v tem pomenu, ni ugotovljeno; vse pa kaže, da se je to zgodilo ob koncu prejšnjega in v začetku tega stoletja. V domačem leposlovju na besedo nisem naletel; tudi v bogati slovarski kartoteki na Inštitutu za slov. jezik je ni ne pri Levstiku ne Stritarju ne Iv. Cankarju in drugih leposlovcih, naletimo nanjo šele v prevodih in zlasti v poljudnem znanstvu in časniku. Za Stritarja je Breznik že 1924 (DS 132) ugotovil, da piše tudi v poljudnem znanstvu (LZ 1895), da »nauki ustrezajo jezikovnemu bistvu (me: odgovarjajo)«. Izraz je k nam prišel v tej zvezi prav gotovo po tujem vplivu, po nem. *entsprechen*, zaradi česar ga je Breznik preganjal; Breznik je vedel, da je ta zveza domača tudi v francoščini, zato je napisal kot vir *fr.-nem.* Prava domovina je tej zvezi romanščina, saj jo poznajo francoščina, italijanščina in španščina; v angleščini je francoskega izvora in le redka. V ljudskem jeziku imamo tudi tujo spačenko *pásati* in *skúpaj pásati* ali *skupaj iti* v pomenu ujemati se; ta izposojenka po nem. *passen* in ta po franc. *passer* se je popolnoma prilagodila domačim glagolom V. vrste pisati pišem in kaže v nemščini in v našem pomenu, kakšne predstave so imeli naši ljudje o stvareh, ki jim je karkoli skupno: gredo v korak, se ujemajo, se skladajo, se zlagajo, si odgovarjajo. Vse to so prenosili in ponazarivte. V francoščini imamo dva glagola za to zvezo: *répondre à qc.* in *correspondre à qc.*, ki pa se uporabljata brez razločka v pomenu. Nemški *entsprechen* pomeni prvotno glas z nasprotni strani, torej *od-mej* ali *od-govor*; *ent-* je prav kakor *ant-* v *antwort-* iz **anti-* (Trübners D. WB. 1940). Bunčev razlog, kakor da nam je izraz *odgovarjati* v taki zvezi potreben poleg tu naštetih domačih izrazov, zame ne drži, ker še nisem bil nikoli v zadregi za domač izraz. Kljub temu pa je le res, da govoré za *odgovarjati* notranji pomenski razlogi, razlogi jezikovnega prenašanja s ponazarjanjem.

Pomenski prenos od pogovora med dvema človekoma v obema razumljivem jeziku na sporazumevanje s kretnjami, znamenji, potezami (n. pr. pri igri, šahu, no-

gometu itd.) je čisto blizu in razumljiv: pri šahu se igralca pogovarjata s potezami, pri nogometu s kretnjami v podajanju itd. Samo še stopnjo naprej pa imamo nemi pogovor med katero koli stvarjo in človekom ali pa kar med stvarmi samimi. Vsak odgovor sloni na nekem razmerju: odmev na določenih akustičnih razmerjih v kraju, vsak jaz je poudarjen v razmerju do nekega ti, leva kliče desno, del celoto itd. Slovanski izraz *ustrezati* je razmeroma mlad, šele 100 let ga sledimo. Kaj pomeni? Nedo- vršnik je k dovršniku *ustreči komu, čemu*; če hočemo komu ustreči, zadovoljimo kako njegovo željo, potrebo, torej ustrezemo njemu in njegovi želji, kakor se danes izražamo; pravzaprav pa ustrezemo le njemu, željo pa izpolnimo. Vsak odgovor je tudi nekakšno ustrezanje; le tam, koder odgovora ni, je brez ustrezanja. Ne smemo torej razumeti *ustrezati* v tistem ozkem pomenu, kar čemu streže, je po volji, kar je s čim v skladu; tudi po nasprotovanju, različnosti sta si kdaj stvari lahko v takem razmerju, da si odgovarjata in zato ustrezata. Oba dela rovaša se lepo skladata in ujemata, drug drugega kličeta in si s svojimi zarezami kot celota odgovarjata. Levi in desni čevlji sta si različna, vendar sestavna dela celote, zato se ujemata, si odgo- varjata in ustrezata kot sestavna dela celote. Mesta pri Dalmatinu, Japlju, Wolfu in Jeretu-Pečjaku-Snoju si ustrezajo, kolikor slone vsa na isti osnovi izvirnika, čeprav si po načinu prevoda kdaj lahko nasprotujejo. Breznik je napisal na rob, da je slov. -i v velelniku (*rec-i, strez-i*) enak grškemu -oi- v optativu; ta izraz ni posebno po- srečen, boljši bi bil *se ujema, se sklada, ustreza*.

Enako dobro lahko nadomestimo tudi *odgovarjajoč* po nem. *entsprechend* s slov. *ustrezen*, poleg *primeren*, *enak* ipd. V deležniku je tuji vpliv občutnejši kakor pri glagolu samem, ker je pač deležnik sam našemu jeziku nekako tuj, posebno tako dolg. Zato so primeri deležnika redkejši, zlasti tedaj, kadar ga dobro nadomešča domači *primeren*, n. pr.: novim cenam primerne plače, razmeram (odgovarjajoče) primerne spremembe, *odgovarjajoča otroška (otroku primerna) oprema, je našel lestev odgovarjajoče (primerne, ustrezne) dolžine*. Zlasti težko pa je *odgovarjajoč* uporaben v prislovni zvezi, tako ga v taki rabi skoraj zmeraj zamenjujemo s *primerno, ustrezno: temu primerno so se povišale tudi plače, temu ustrezno so spremenili tudi zakone*.

Kaj naj po vsem tem stori SP? Mislím, da naj opusti preganjanje glagola *odgovarjati* v prenesenem pomenu, ker ni mehanično prevzeta tuja zveza, marveč sloni na notranji jezikovni osnovi; res je to podoba zbudila zveza v tujih jezikih, toda ne oblikovno, marveč mnogo bolj stvarno. Tako se dá zagovarjati in razumemo, zakaj se je izraz tako hitro prijel in se obdržal. S tem seveda nikakor ni rečeno, da je izraz boljši od domačih, le poleg njih ima pravico tudi sam. Saj imajo tudi romanski jeziki poleg *répondre* in *correspondre à qc.* vrsto soznačnic. *odgovarjati* (zanimivo je, da se je samo nedovršnik uveljavil v tem pomenu!) je v tem pomenu še zmeraj ohlapen, kakor so vse izposojenke, zato bo v skrbni pisavi vsakdo rajši segel po natančnejšem domačem izrazu.

Jakob Solar

»BREZ« V SESTAVI

Predlog *brez* — kakor ga imenujemo — je sam svoje vrste. O predlogih pra- vimo, da nam določajo razmerje do drugih stvari v prostoru in času. Ne tako *brez*. Kaj pomenijo zveze *otrok brez očeta, hiša brez gospodarja, človek brez vesti* itd.? Povedo nam, da kaka stvar nima tistega, na kar meri *brez: otrok nima očeta, hiša nima gospodarja, človek nima vesti* itd. *Brez* je torej nekaka samostalniška nikalnica. Pri glagolu imamo *ne*, pri samostalniku *brez: ne dela — je brez dela, ni oblečen — je brez obleke, nima doma — je brez doma* itd. Zato je tudi razumljivo, da se ne more vezati z načinovnim odvisnikom: *odgovarja brez pomisleka* (kako?) — *ne da* (ne: *brez da*) *bi pomislil; zna povedati resnico brez žalitve = ne* (ne: *brez*) *da bi žalil*. Če imamo to posebnost predloga *brez* pred očmi, potem bomo razumeli, da ga tudi v sestavi moremo vezati le s takimi izrazi, ki so nastali iz predložne zveze z njim. Vezati ga moremo le s samostalnikom, ne pa glagolom in ne pridevnikom. Sreču- jemo pa včasih zelo različne in sumljive tvorbe, ker je kdo *brez* posluha za pravo dejavnost tega predloga. Poglejmo nekaj takih vez.

Slov. zdravstveni besednjak ima nemogočo tvorbo *brezkužiti* s pomenom: pre- prečiti kužnim snovem pot do rane, storiti, da rana ostane brez kužnih snovi. Od osnove *kuž-* bi prav vezali z *brez* predvsem *kuga*: tako bi lahko rekli, da so *kraji brez kuge*, torej brezkužni kraji; ne moremo pa reči, da je *brezkužno*, kar ostane *brez kužnih snovi*, mikrobov; to je le *neokuženo*. Zato tudi *brezkužje* pomeni pred-

vsem stanje brez kuge: nastopila je doba brezkužja, ne more pa pomeniti asepsse. Tu je treba poiskati druge izraze, ker teh ne moremo prav razumeti in uporabljati. Operacija brez okužitve bi se imenovala kvečjemu brezokužitvena; toda to ni aseptična, ta ne gleda na učinek, marveč na postopek.

Večkrat beremo brez- v zvezi s pridevniki, izvedenimi iz samostalnika, n. pr.: drevo brez vej je brezvejno, ne pa brezvejnato, zakaj vejnat pomeni, da ima veliko vej (-at), zato pridevnika ne morem pametno vezati z brez-; ječmen brez res ni brezresast, marveč brezresen, kolikor bi sploh pridevnik delali; pridevnik resast pomeni nekaj drugega in ga ne moremo vezati z brez-; rak brez klešč ni brezkleščnat, ampak kvečjemu brezkleščen, pa tudi tega pridevnika ne potrebujemo, ker nam je dober kar rak brez klešč; kleščnat pa pomeni, da ima veliko klešč; ne moremo si zamisliti pametne predložne zveze brez s pridevnikom kleščnat, zato je seveda tudi sestava nemočoga. Napačno je, če vežemo brez s pridevnikom naraven; če Levstik pravi: Koseski črti vse, kar ni breznaravno ..., noče reči, kar je brez narave, marveč: kar ni nenaravno, pozitivno: ljubi vse nenaravno ali kar ni naravno.

Cudno pogosto — celo pri dobrih pisateljih — srečujemo brezslušen, n. pr.: nad zibeljo plove luna v brezslušnem toku; Hotela je, da bi bil ta vzdih čisto brezslušen; Kot senca je brezslušno odšla. Kaj naj pomeni ta brezslušen, slutimo vsi, in vendar se pokaže nesmisel besede, če jo poskušamo presaditi v predložno zvezo: kot senca je odšla brez sluša, tok brez sluša ... ali kako? Ne gre. Osnova sluš- je izvedena neposredno od glagola slišati, zato jo moremo zanikati le z ne-: česar ne slišimo, nihče ne sluši, je neslišno. Na to pogosto spako sem opozoril zato, ker se je preveč udomačila in smo otopeli za napačnost njene tvorbe in pomena. J. S.

STOPARICA

Z desk ljubljanske Drame smo pred nedavnim slišali izraza »štoparica« in »štopaj«. To je bilo sicer res v igri, kjer prevajalec marsikje posrečeno uporablja »pogovorni« jezik, ta dva izraza pa sta me vendarle zbudila. Poreče kdo, da naši športniki pač tako govorijo, živ krst da ne vidi v tem nič slabega; ali z isto pravico bi potem v hramu slovenske besede lahko »štopali luknje v nogavicah«.

Za »štoparico« kajpada nimamo v rabi nobene domače besede, ampak ali ne bi mogli, dokler se ne najde kaj boljšega, brez škode uporabljati »merilna ura« in glagol »meriti«? Tudi športniki bodo menda razumeli, če bo kdo ukazal »Meri!«, če bodo že imeli merilno uro v roki. J. G.

NE MRCVARIMO JEZIKA!

Pri nas je bilo od Levstikovih »Napak« naprej že veliko vseh mogočih »anti-barbarusov«, »sit«, »jezik očistimo peg«, »pogovorov s poslušalci«, »pod rešetom«, »v ogledalu«, »mimogrede«, »jezikovnih koticov« in podobnih priročnih rubrik v listih in radiu, v katerih so skrbni varuhi slovenščine sproti opominjali in še zdaj opominjajo na »plevel, ljuljko, snetje in smeti« v jeziku. Tudi drugi narodi v tem niso na boljšem, zato so tudi pri njih stalne rubrike »jezikovna policija«, »vozi desno«, »snaga« in podobno. Vendar vojska skrunilcev in divjih šoferjev ne upošteva prometnih predpisov, temveč vozi, kakor ve in zna, mrcvari jezik v vsakdanji rabi in s tem zastruplja, kuži in spravlja v nevarnost tudi svojo okolico. Danes je res veliko nujne naglice, vendar je tudi veliko prirojene površnosti. Zato se ni treba čuditi, da se marsikdo rajši zapiše v tečaj angleščine, francoščine, nemščine kakor pa v tečaj materinščine, čeprav bi tega lahko brez prevelikih stroškov opravil kar doma, med štirimi stenami, v družbi dobrih knjig naših najboljših mojstrov besede. A lepe knjige so žal že nekako v znamenju »preteklosti«, sodobno je kvečjemu še branje raznih »zelenih«, »rumenih« in podobno barvanih zvezkov z detektivskimi, kavbojskimi in drugače dinamičnimi »umetninami«. Da te niso pisane v lepem jeziku, je jasno. Ne avtorju ne prevajalcu ni šlo za jezik, temveč za fabulo. In tako se med mladino bolj in bolj širijo ljudje, ki ne berejo lepih knjig, hlastajo pa za vsemi jeziki sveta, vendar se pri nobenem ne ustavijo toliko, da bi spoznali njegove zakonitosti in lepote. Še najmanj pa poznajo seveda materinščino, ker se te kratko in malo ni treba učiti. Tropu afektirancev, ki se tako radi bahajo in spakujejo z vsako cvetko, da le ni domača, se pridružuje trop učencev »plakaterske slovenščine«. Tudi v njihovih rokah

jezik ni manj skrpučan, skrotovičen in zmrcvarjen. O tem pričajo razni strokovni spisi, pisani sicer v latinici in s precejšnjim številom domačih besed, vendar tako nesrečno zloženi v stavke in misli, da so za navadnega bralca kot nedostopni rebusi, ki jih ni mogoče uganiti in razvozlati. To so primeri nekakšne »doktorske pisave«, ki jo more razbrati samo magister v lekarni, to je jezik raznih aktov, pisan v takem »esperantu«, da mu zlepa ne moreš blizu. To so žargoni, ki se zapirajo vase in dobivajo značaj tabujev kakor nekakšno srednjeveško padarstvo in čarovništvo.

Radi puščamo vsaki stroki njene nujno potrebne posebnosti v slogu in besedi, kakor priznavamo pokrajinam narečja, a poskušajmo tem umetno, dostikrat pod krinko zlagane strokovnosti govorečim »esperantistom« dopovedati, da so tudi oni Slovenci, da se dá tudi po pisarnah, v korespondenci, v strokovnih spisih pisati po slovensko, če kdo hoče in — zna.

Ker je med množico ljudi, ki se mora dan na dan srečevati s to »vsakdanjo« slovenščino, tudi dosti takih, ki se jim táko pisanje in branje upira, smo se odločili, da jim bomo dali v našem listu prostor in priložnost, da bodo sprožili probleme, se oglasili v debati in se iz odgovorov mogoče tudi česa naučili, ne le zase, tudi za svojo okolico in za prihodnji rod.

To rubriko bi v listu radi napravili zanimivo in praktično; pisano brez učej-najških razprav, preprosto, vsakemu dostopno, obenem pa prijetno, če se le dá rajši obrnjeno na veselo plat. Konček mikavnosti bo seveda že v tem, ker bodo »cvetke« na videz natrgane na sosedovem vrtu, tako da bo hkrati izrabljena splošna človeška slabost, da rajši gledamo, kako jih kdo drug skupi, kakor da bi sami nastavljali pleča. V resnici pa ima tudi tepež po tuji grbi svarilno moč za naprej, saj prej ali slej predrami v nas zavest, da je šlo vsaj malo mogoče tudi na naš, ne le na sosedov račun...

Za začetek vzemimo dva taka zgleda iz vsakdanje prakse.

1. Pred časom sem bral v listu odstavek iz govora direktorja, ki je kolektivno takole prikazoval napredek: »Doslej je bilo naše načelo upravljanje z ljudmi, odslej bo upravljanje po ljudeh.« Čeprav sem stavek dvakrat prebral, mi kar ni hotel v zavest tisti pozitivni razloček reforme, ki ga je hotel poudariti govornik. Beseda »upravljati, upravljanje« je namreč še preveč nova, da bi imela ob sebi že zadosti gibčen aparat zvez in fraz. Od prej poznamo zvezo »upravljati šolo, premoženje, posestvo«, tudi »upravljati z zalogo, z denarjem«, čeprav nam je v tem pomenu bolj domač izraz »ravnati, gospodariti z zalogo, z denarjem«. Če je torej govornik rekel »upravljanje z ljudmi«, se je mogel v poslušalcih prebuditi nekakšen podoben vtis kakor pri »upravljanju z denarjem«. Med obema zvezama je namreč navidezna oblikovna podobnost, vendar pa velik pomenski razloček. Faza »upravljanja z ljudmi« v našem gospodarstvu je vendar značilna ravno po tem, da so »vodstva upravljala podjetje s pomočjo svojih kolektivov«, torej »s pomočjo ljudi« ali še bolje: ljudje so vodstvom pomagali pri upravljanju podjetij, zadrug, tovarn. In kakšen je napredek do stopnje »upravljanje po ljudeh«? Kakor v prejšnjem stavku predlog »s«, tako tudi v tem predlog »po« nekako ne more dati zvezi domačega in zgovornega pomena. Predlog »po« ima namreč predvsem drugačne funkcije: hoditi po cesti, tepsti po glavi, poslati po pismo, sporočiti po slu. Že v frazi »izrabljanje človeka po človeku« je slab in izginja. Kaj je torej hotel povedati govornik z besedami: »odslej bo upravljanje po ljudeh«? Kdor količkaj spremlja sodobni razvoj naše uprave in gospodarstva, bo zlahkoma rešil to uganko. Govornik bi bil namreč svojo misel bolj domače, pa tudi bolj razumljivo in učinkovito povedal nekako takole: »Doslej so se vodstva pri upravljanju podjetij opirala na pomoč kolektivov, odslej pa bodo kolektivi sami vodili podjetja, sami gospodarili z njimi (ali v njih), jih sami upravljali.« Približujmo ljudem dragocene pridobitve po domače in razumljivo, obenem pa tudi v lepem jeziku, da bo sad vsestranski!

2. S kupa raznih »humorističnih« javnih napisov si oglejmo le enega: »Opozorilo! Vsled obratovanja H. E.-Medvode, vodostaj v strugi Save niha, kopalci in ostali, čim opazite naraščanje vode bodite nato pozorni, ker vas ista lahko ogroža in povzroči nesrečo. H. E. Medvode.« Za danes besedila ne mislimo razčlenjevati. Omenimo naj le, da napis opozarja nase ne le s svojo optično ličnostjo in vidnostjo, temveč tudi s svojim »lepim« jezikom in pri tem »vzgaja« ne le kopalce, temveč tudi druge bralce. Kdo je kriv za tako reven napis? Predvsem tisti, ki ga je dal napisati, manj pa tisti, ki ga je napisal, saj je videti, da se je potrudil in ga zložil po svojih najboljših močeh po podobnih zgledih in receptih. Pomagajmo torej podjetju in oskrbimo mu dostojen, lepo sloveski napis, ko se barva na dosedanjih tablah vzdolž Save odluči. Uredništvo bo, mislim, rado primerno nagradilo najboljši »prevod«.

Janko Moder

V OCENO SMO DOBILI

- Marija Nablocka: Izpovedi. Zapisal Mirko Mahnič. Šesti zvezek knjižnice Mestnega gledališča. Ureja Dušan Moravec. 144.
- Srbska in hrvatska ljudska epika. Izbral, uredil in spremno besedo napisal Janko Jurančič. 31. zvezek knjižnice Kondor. Urednik Uroš Kraigher. Izdala Mladinska knjiga. 208.
- Pravni priročnik. Izdalo Društvo pravnikov Ljudske republike Slovenije, podružnica Maribor. Založila Založba Obzorja Maribor. 298.
- Anton Ingolič: Vidim te, Veronika! Novele in povesti. Založila Založba Obzorja v Mariboru. 296.
- Sličice za stvarni pouk v IV. razredu osnovnih šol. Vsebino pripravil Janko Žurman s sodelovanjem učiteljskih aktivov. Slike izdelal akademski slikar Rudi Gorjup. Izdala Založba Obzorja v Mariboru.
- Dane Debič, Stekleni metulji. Opremil Uroš Vagaja. Izdala Založba Obzorja v Mariboru. 232.
- Kamen resnice. Slovenske izvirne pravljice. Ilustrirala in opremila akademska slikarka Zdenka Borčič. Izdelala Založba Obzorja v Mariboru. 136.

RAZPIS NAGRAD

Uredništvo revije želi poživiti sodelovanje bralcev z rubriko »vsakdanja slovenščina«. V nji bo obravnavalo najbolj kričeče primere iz prakse, z željo, naj bi tudi slovenščina v vsakdanji rabi ostala (ali postala) živa, uporabna, gibčna, lepa, domača. V ta namen si želi prispevkov in spodbud, sorodnih članku »Ne mrcvarimo jezika« v tej številki na strani 95.

1. Pošljite nam predlogov za naslov nove rubrike! Naslov naj bo kratek in zgovoren, vabljev in značilen! Rok: 5. januar 1960. Izbrani naslov dobi nagrado 500 dinarjev.

2. Pošiljajte nam »cvetke« s svojih področij, kakor jih vsak dan srečujete v dopisih, napisih, reklamah, vabilih, prospektih, tiskovinah, korespondenci, aktih, knjigah. Ne gre samo za posamezne napačne ali slabe besede, temveč prav tako ali pa še bolj za cele stavke, za slog in način podajanja. Prispevki naj bodo seveda resnični, podpisani, dokumentirani s prilogo ali navedbo kraja. Posebno posrečene primere bo uredništvo nagradilo in navedlo, kdo in od kod jih je poslal. Najbolj »vzgojne« bo tudi komentiralo. Rok neomejen.

3. Želimo si tudi celotnih prispevkov za novo rubriko. Torej: ne samo navedba napake, tudi komentar, dopolnilo, izboljšava. Rok neomejen. Priobčeni prispevki bodo seveda honorirani.

4. Za najboljši »prevod« in komentar besedila na strani 96 razpisuje uredništvo nagrado 500 din. Rok: 5. januar 1960.

5. Naša revija je pripravljena odgovarjati tudi na praktična vprašanja z vseh področij jezika in pravopisa. Obračajte se nanjo!

